

Przedmiotowe Zasady Oceniania

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

Wymagania edukacyjne niezbędne do uzyskania poszczególnych śródrocznych i rocznych ocen klasyfikacyjnych

KLASA II (poziom podstawowy)

Wymagania podstawowe (ocena dopuszczająca i dostateczna)

Uczeń:

- podaje przykłady norm społecznych,
- podaje przykłady aktów prawnych,
- wymienia konsekwencje naruszania norm społecznych, w tym norm prawnych,
- wymienia organy władzy uczestniczące w procesie stanowienia prawa w Polsce,
- podaje źródła prawa stanowionego obowiązującego w Polsce,
- wyjaśnia, na czym polega nadrzędna rola konstytucji w Polsce,
- wymienia dzienniki urzędowe [Dziennik Urzędowy, Monitor Polski],
- podaje przykłady organów i instytucji udzielających porad prawnych,
- rozpoznaje działania typowe dla następujących zawodów prawniczych: adwokatów, radców prawnych, notariuszy,
- podaje przykłady spraw, których może dotyczyć informacja publiczna,
- podaje przykłady instytucji zobowiązanych do udzielania informacji publicznej,
- odszukuje informacje publiczne dotyczące nieskomplikowanych spraw wskazanych przez nauczyciela,
- podaje przykłady praw i wolności człowieka uwzględnionych w Konstytucji RP,
- podaje przykłady praktycznej realizacji praw i wolności człowieka wymienionych w Konstytucji RP,
- podaje przykłady praw przysługujących w Polsce mniejszościom narodowym i etnicznym oraz grupom postępującym się językiem regionalnym,
- podaje przykłady konstytucyjnych środków ochrony praw człowieka w Polsce,
- wymienia przykłady spraw, z którymi można zwrócić się do Rzecznika Praw Obywatelskich,
- podaje przykłady działających w Polsce organizacji, których celem jest obrona praw człowieka,
- wymienia instytucje tworzące strasburski system praw człowieka [Rada Europy, Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Europejski Trybunał Praw Człowieka],
- podaje przykłady łamania praw człowieka,
- wskazuje zagrożenia wynikające z łamania praw człowieka,
- rozpoznaje sprawy regulowane przez prawo cywilne,
- definiuje podstawowe pojęcia z zakresu prawa cywilnego [osoba fizyczna, powód i pozwany, testament],
- wymienia podstawowe formy nabycia własności,
- wymienia strony postępowania cywilnego i wskazuje przysługujące im prawa,
- rozpoznaje podstawowe zasady obowiązujące w postępowaniu cywilnym,
- wymienia elementy konstytucyjnej definicji małżeństwa,
- podaje skutki prawne zawarcia małżeństwa,

- wymienia prawa i obowiązki rodziców i dzieci,
- właściwie posługuje się podstawowymi pojęciami z zakresu prawa karnego [oskarżyciel, oskarżony, przestępstwo, wykroczenie, apelacja],
- wyjaśnia znaczenie podstawowych zasad prawa karnego [nie ma przestępstwa bez ustawy, domniemanie niewinności],
- wymienia etapy postępowania karnego i jego uczestników,
- wskazuje dziedziny życia publicznego regulowane przez prawo administracyjne,
- wymienia podstawowe elementy decyzji administracyjnej,
- wymienia środki zaskarżenia decyzji administracyjnej,
- wymienia podstawowe prawa przysługujące obywatelom polskim w zakresie opieki społecznej i zdrowotnej,
- wymienia instytucje kierujące systemem ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych oraz służbą zdrowia [KRUS, ZUS, NFZ],
- rozróżnia ubezpieczenia: emerytalne, rentowe, chorobowe, wypadkowe,
- podaje podstawowe zasady korzystania z publicznej opieki zdrowotnej,
- wymienia problemy społeczne, z którymi boryka się państwo polskie,
- wymienia podstawowe zasady funkcjonowania systemu opieki społecznej w Polsce,
- wymienia podstawowe przyczyny bezrobocia,
- podaje podstawowe informacje dotyczące systemu szkolnictwa w Polsce, w tym szkolnictwa wyższego,
- podaje przykłady podmiotów międzynarodowego prawa publicznego,
- wymienia przykładowe zasady międzynarodowego prawa publicznego,
- podaje przykłady zjawisk wynikających z procesu globalizacji,
- podaje przykłady pozytywnych i negatywnych aspektów procesu globalizacji,
- podaje przykłady współczesnych konfliktów międzynarodowych,
- wymienia sposoby rozwiązywania konfliktów etnicznych,
- podaje cechy współczesnego terroryzmu,
- podaje cele i zasady funkcjonowania ONZ,
- wymienia przykłady działań ONZ na rzecz pokoju na świecie, w tym wybrane misje pokojowe,
- rozpoznaje główne zasady i obszary funkcjonowania Unii Europejskiej,
- wymienia główne organy i instytucje Unii Europejskiej,
- podaje korzyści wynikające z członkostwa w Unii Europejskiej dla polskich obywateli,
- podaje rok wstąpienia Polski do Unii Europejskiej,
- wymienia główne cele i zadania NATO,
- podaje rok wstąpienia Polski do NATO,
- rozpoznaje zadania ambasadorów i konsulów.
- wyjaśnia znaczenie terminu „norma społeczna”,
- wymienia typy norm społecznych,
- podaje przykłady różnych typów norm społecznych,
- wyjaśnia, czym się różnią normy prawne od innych typów norm społecznych,
- przyporządkowuje do poszczególnych typów norm odpowiednie kategorie oceny zachowania,
- wymienia cechy norm prawnych,
- uzasadnia konieczność przestrzegania norm prawnych,
- wymienia pozytywne aspekty poznawania prawa,
- wyjaśnia znaczenie zasady „nieznajomość prawa szkodzi”,
- przedstawia zasięg terytorialny i podmiotowy obowiązującego w Polsce prawa,
- wyjaśnia, jak należy rozumieć zasadę „prawo nie działa wstecz”,
- odszukuje konkretne źródła prawa w dziennikach urzędowych,
- przedstawia hierarchię źródeł prawa powszechnie obowiązującego w Polsce,
- wyjaśnia, na czym polega szczególna moc Konstytucji RP,
- wymienia podstawowe etapy procesu legislacyjnego w Polsce i uczestniczące w nim podmioty,
- wymienia podstawowe rodzaje prawa,

- podaje przykłady spraw regulowanych przez prawo cywilne, rodzinne, administracyjne i karne,
- wyszukuje informacje na temat dostępnych możliwości uzyskania porady prawnej w sytuacjach typowych,
- podaje, jaki jest zakres działalności adwokatów, radców prawnych i notariuszy,
- wyjaśnia, na czym polega prawo do uzyskania informacji publicznej,
- wskazuje podmioty mogące ubiegać się o uzyskanie informacji publicznej,
- wyjaśnia, jakie sprawy obywatel może załatwić dzięki dostępowi do informacji publicznej,
- odszukuje proste informacje publiczne, korzystając z usług e-administracji,
- wymienia przykładowe informacje udostępniane w Biuletynie Informacji Publicznej,
- pisze przykładowy wniosek o udzielenie informacji publicznej,
- wymienia zasady ogólne dotyczące ochrony praw człowieka wymienionych w Konstytucji RP,
- wymienia prawa człowieka przysługujące mniejszościom narodowym i etnicznym oraz grupom postępującym się językiem regionalnym,
- wymienia konstytucyjne środki ochrony praw człowieka w Polsce,
- wyjaśnia, na czym polega prawo do: sądu, zaskarżenia, wynagrodzenia za szkodę, złożenia skargi konstytucyjnej, wystąpienia do Rzecznika Praw Obywatelskich,
- wymienia przykładowe formy działalności Rzecznika Praw Obywatelskich,
- pisze przykładową skargę do Rzecznika Praw Obywatelskich,
- wymienia podstawowe elementy procedury składania skargi konstytucyjnej,
- omawia zakres i formy działalności wybranej organizacji broniącej praw człowieka,
- przedstawia okoliczności historyczne, które miały wpływ na powstanie systemów ochrony praw człowieka,
- podaje podstawowe informacje na temat Powszechnej deklaracji praw człowieka,
- prezentuje podstawowe informacje na temat strasburskiego systemu praw człowieka [Rada Europy, Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Europejski Trybunał Praw Człowieka],
- wymienia podstawowe zasady składania skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu,
- wymienia formy łamania praw człowieka i ilustruje je odpowiednimi przykładami,
- rozpoznaje przypadki naruszeń praw człowieka opisane w tekstach publicystycznych,
- wymienia przyczyny łamania praw człowieka,
- wskazuje i charakteryzuje zagrożenia wynikające z łamania praw człowieka, w tym w państwach demokratycznych,
- porównuje skalę łamania praw człowieka w państwach demokratycznych i niedemokratycznych,
- podaje przykłady norm z prawa cywilnego,
- wyjaśnia, czym się różni zdolność prawna od zdolności do czynności prawnych,
- wymienia podstawowe cechy prawa cywilnego,
- właściwie posługuje się podstawowymi pojęciami z zakresu prawa cywilnego [zobowiązanie, prawa majątkowe, prawa osobiste, przedstawicielstwo ustawowe, pełnomocnictwo, zobowiązanie, rzecz, własność, spadek, zachówek, dziedziczenie ustawowe], a także rozpoznaje przepisy prawne, w których pojęcia te zostały zdefiniowane,
- podaje przykłady praw majątkowych i praw osobistych,
- wymienia uprawnienia właściciela rzeczy,
- podaje podstawowe zasady dziedziczenia testamentowego,
- pisze przykładowy pozew cywilny,
- przedstawia przebieg postępowania cywilnego,
- wymienia przeszkody prawne uniemożliwiające zawarcie małżeństwa oraz możliwe powody unieważnienia związku małżeńskiego,
- właściwie posługuje się podstawowymi pojęciami z zakresu prawa rodzinnego [małżeństwo, wspólnota majątkowa, obowiązek alimentacyjny],
- pisze przykładowy wniosek alimentacyjny,
- wyjaśnia, na czym polega różnica między Kodeksem karnym a Kodeksem postępowania karnego,

- rozpoznaje zastosowanie podstawowych zasad prawa karnego [nie ma przestępstwa bez ustawy, domniemanie niewinności] w przepisach prawnych i wyjaśnia konsekwencje łamania tych reguł,
- wymienia strony postępowania karnego [przygotowawczego i procesowego] oraz przysługujące im prawa,
- wymienia główne prawa, jakie przysługują ofierze, sprawcy i świadkowi przestępstwa,
- podaje podstawowe zasady regulujące prowadzenie rozprawy w procesie karnym,
- pisze przykładowe zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa,
- właściwie posługuje się podstawowymi pojęciami z zakresu prawa administracyjnego [administracja publiczna, organ administracji publicznej, akt administracyjny],
- wymienia podstawowe cechy prawa administracyjnego,
- wymienia etapy postępowania administracyjnego oraz biorące w nim udział podmioty [i innych jego uczestników],
- krótko charakteryzuje środki zaskarżenia decyzji administracyjnej,
- pisze przykładowe odwołanie od decyzji administracyjnej,
- wymienia zadania sądów administracyjnych,
- wymienia główne zasady i cele funkcjonowania systemu ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych,
- przedstawia specyfikę obowiązkowych i dobrowolnych ubezpieczeń zdrowotnych w Polsce,
- odczytuje z różnych źródeł informacji [tekst narracyjny i normatywny, wykres, tabela] dane dotyczące stanu wiedzy Polaków na temat funkcjonowania systemu ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych,
- wymienia rodzaje ubezpieczeń funkcjonujących w Polsce,
- wymienia zadania: Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Narodowego Funduszu Zdrowia,
- wymienia przykłady wykluczenia społecznego oraz wskazuje jego konsekwencje,
- podaje przykłady działań podejmowanych przez państwo polskie w celu ograniczenia bezrobocia i wykluczenia społecznego,
- odczytuje z różnych źródeł informacji [teksty narracyjny i normatywny, wykres, tabela] dane dotyczące poziomu i zasięgu bezrobocia oraz wykluczenia społecznego w Polsce,
- przedstawia strukturę szkolnictwa w Polsce, w tym szkolnictwa wyższego,
- wyjaśnia, w jaki sposób można podnosić swoje kwalifikacje zawodowe,
- wymienia formy dwustronnych stosunków międzynarodowych,
- podaje cechy współczesnych stosunków międzynarodowych,
- wyjaśnia, czym jest międzynarodowe prawo publiczne,
- wymienia podmioty międzynarodowego prawa publicznego,
- wyjaśnia znaczenie zasad międzynarodowego prawa publicznego [zasady suwerenności, integralności terytorialnej, nienaruszalności granic, nieingerowania w sprawy wewnętrzne państwa, samostanowienia narodów, pokojowego rozstrzygnięcia sporów, powstrzymywania się od groźby użycia siły lub jej rzeczywistego użycia],
- wymienia podstawowe aspekty procesu globalizacji,
- podaje przykłady zjawisk świadczących o globalizacji w wymiarach politycznym, ekologicznym, ekonomicznym, komunikacyjnym i kulturowym,
- wymienia skutki globalizacji w polityce, kulturze i życiu społecznym,
- podaje przykłady organizacji międzynarodowych, których działalność ma istotny wpływ na proces globalizacji,
- wymienia przyczyny, konsekwencje i formy konfliktów etnicznych,
- podaje przykłady współczesnych konfliktów etnicznych na obszarze Unii Europejskiej,
- właściwie posługuje się terminami „migracje”, „uchodźcy”, „asymilacja”, „grupa etniczna”, „integracja”,
- podaje przykłady działań o charakterze terrorystycznym,
- wymienia główne współczesne organizacje terrorystyczne,
- wymienia metody walki ze współczesnym terroryzmem,
- przedstawia okoliczności, które doprowadziły do powstania Organizacji Narodów Zjednoczonych,
- podaje podstawowe informacje na temat Karty Narodów Zjednoczonych,
- wymienia główne organy ONZ i podaje, jakie są ich zadania,

- podaje przykłady wyspecjalizowanych organizacji, funduszy, programów i agend Narodów Zjednoczonych,
- przedstawia podstawowe uwarunkowania mające wpływ na proces integracji europejskiej,
- wymienia państwa należące współcześnie do Unii Europejskiej i wskazuje je na mapie,
- wymienia obowiązujące akty prawa pierwotnego Unii Europejskiej,
- wymienia prawa przysługujące obywatelom Unii Europejskiej,
- wymienia główne organy i instytucje Unii Europejskiej [Komisję Europejską, Radę Europejską, Parlament Europejski, Radę Unii Europejskiej i Trybunał Sprawiedliwości UE],
- omawia okoliczności, które doprowadziły do powstania Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego,
- wymienia główne organy NATO,
- wymienia państwa należące do NATO i wskazuje je na mapie,
- właściwie posługuje się terminami „polityka zagraniczna”, „racja stanu”, „dyplomacja publiczna”, „misja dyplomatyczna”,
- wymienia sprawy, które obywatel polski może załatwić w konsulatach.

Wymagania rozszerzające (ocena dobra, bardzo dobra i celująca)

Uczeń:

- podaje przepis Konstytucji RP, z którego wynika obowiązek wskazywania podstawy prawnej,
- właściwie posługuje się oznaczeniami jednostek redakcyjnych aktu normatywnego,
- wyjaśnia, jakie mogą być konsekwencje łamania zasady „nieznajomość prawa szkodzi”,
- odczytuje z różnych źródeł [teksty narracyjny i normatywny, wykres, tabela, plakat] informacje na temat poziomu wiedzy o prawie wśród pełnoletnich Polaków,
- porównuje źródła prawa stanowionego w Polsce – z uwzględnieniem zakresu ich obowiązywania i miejsca zajmowanego przez nie w hierarchii,
- wyjaśnia znaczenie terminu *vacatio legis*,
- uzasadnia konieczność stosowania zasady „prawo nie działa wstecz”,
- wyjaśnia, jakie są zasady działania Internetowego Systemu Aktów Prawnych,
- interpretuje konstytucyjne zapisy dotyczące procesu legislacyjnego w Polsce,
- wyjaśnia, jakie są konsekwencje łamania zasady „prawo nie działa wstecz”,
- przedstawia zasady działania Nieodpłatnej Pomocy Prawnej i Nieodpłatnego Poradnictwa Obywatelskiego,
- odszukuje informacje na temat działalności organizacji i instytucji udzielających pomocy prawnej w nietypowych sytuacjach [np. poszukujących ludzi zaginionych],
- wyjaśnia, na czym polega transparentność życia publicznego,
- wyjaśnia, na czym polega działalność organizacji typu *watchdog*, i odszukuje informacje na ich temat,
- charakteryzuje podstawowe sposoby przechowywania i udostępniania informacji publicznej,
- wymienia sytuacje, w których dostęp do informacji publicznej może zostać ograniczony,
- przyporządkowuje konkretne prawa człowieka do odpowiednich kategorii uwzględnionych w Konstytucji RP,
- wymienia konstytucyjne warunki, które muszą zostać spełnione, aby można było ograniczyć korzystanie z praw człowieka,
- analizuje konstytucyjne prawa człowieka z uwzględnieniem koncepcji praw jednostki [prawa człowieka, prawa obywatela],
- analizuje przepisy prawne z Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym,
- analizuje wybrane przypadki łamania praw człowieka, w tym wskazuje, jakie konstytucyjne środki ochrony tych praw były dostępne w omawianych sytuacjach,
- określa zakres działalności i uprawnień Rzecznika Praw Obywatelskich,
- odszukuje informacje na temat celów szczegółowych oraz form działania wybranej organizacji broniącej praw człowieka,
- wyjaśnia, jakie jest znaczenie skargi konstytucyjnej w systemie ochrony praw człowieka w Polsce,
- wymienia państwa należące do Rady Europy i wskazuje je na mapie,
- analizuje przykładowe skargi złożone do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu oraz

wybrane wyroki Trybunału,

- wyjaśnia znaczenie Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności dla europejskiego systemu ochrony praw człowieka,
- wymienia warunki dopuszczalności skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu,
- określa skalę łamania praw człowieka w Polsce i na świecie na podstawie zestawień statystycznych oraz raportów organizacji pozarządowych,
- zbiera, analizuje i prezentuje informacje na temat łamania praw człowieka w wybranym państwie niedemokratycznym,
- porównuje instytucje przedstawicielstwa ustawowego i pełnomocnictwa,
- wyjaśnia, na czym polega różnica między Kodeksem cywilnym a Kodeksem postępowania cywilnego,
- analizuje proste kazusy dotyczące prawa cywilnego, np. prawa spadkowego,
- analizuje pod kątem poprawności przykładowy pozew cywilny,
- interpretuje wybrane przepisy z Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego,
- wyjaśnia, na czym polega unieważnienie małżeństwa i wymienia jego konsekwencje prawne,
- analizuje pod kątem poprawności przykładowy wniosek alimentacyjny,
- analizuje proste kazusy dotyczące prawa rodzinnego,
- analizuje pod kątem poprawności przykładowe zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa,
- analizuje proste kazusy dotyczące prawa karnego,
- interpretuje wybrane przepisy Kodeksu karnego i Kodeksu postępowania karnego,
- analizuje pod kątem poprawności: odwołanie od decyzji administracyjnej, zażalenie na postanowienie organów administracyjnych, skargę administracyjną,
- analizuje proste kazusy prawne dotyczące prawa administracyjnego,
- wymienia przesłanki stwierdzenia nieważności decyzji administracyjnej,
- rozpoznaje rodzaje administracji publicznej,
- interpretuje wybrane przepisy z Kodeksu postępowania administracyjnego,
- analizuje proste kazusy dotyczące systemu ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych w Polsce,
- analizuje informacje na temat tego, w jaki sposób Polacy oceniają funkcjonowanie systemu opieki społecznej i zdrowotnej w Polsce,
- wyjaśnia, jakie uwarunkowania mają wpływ na zjawisko wykluczenia społecznego,
- porównuje różne rodzaje bezrobocia, z uwzględnieniem specyficznych uwarunkowań oraz konsekwencji społecznych, ekonomicznych, politycznych i kulturowych,
- odszukuje i prezentuje informacje na temat działalności urzędu pracy w jego powiecie,
- omawia podstawowe zasady funkcjonowania systemu bolońskiego w szkolnictwie wyższym,
- przedstawia wady i zalety edukacji zdalnej,
- analizuje problemy i uwarunkowania mające wpływ na wybór ścieżki edukacyjnej dokonywany przez młodych ludzi,
- na wybranych przykładach wykazuje złożoność i wielopłaszczyznowość współczesnych stosunków międzynarodowych,
- wymienia cechy międzynarodowego prawa publicznego,
- na wybranych przykładach analizuje działanie międzynarodowego prawa publicznego,
- wyjaśnia, na czym polega zjawisko określane jako efekt motyla,
- na wybranych przykładach wykazuje współzależności występujące między państwami w środowisku międzynarodowym,
- wyjaśnia znaczenie terminów „czystki etniczne” i „ludobójstwo”,
- charakteryzuje metody walki ze współczesnym terroryzmem,
- charakteryzuje wybrany konflikt etniczny na obszarze Unii Europejskiej,
- na wybranym przykładzie opisuje metody i formy działania współczesnych organizacji terrorystycznych,
- charakteryzuje działalność wybranych agend, organów i organizacji wyspecjalizowanych funkcjonujących w ramach ONZ,
- wyjaśnia, na czym polega różnica między prawem pierwotnym a prawem wtórnym Unii Europejskiej,
- omawia obszary funkcjonowania Unii Europejskiej,

- odczytuje z różnorodnych źródeł [teksty narracyjny i normatywny, wykres, tabela] informacje dotyczące społecznej oceny członkostwa Polski w Unii Europejskiej,
- odczytuje z różnych źródeł [tekst narracyjny i normatywny, wykres, tabela] informacje dotyczące oceny: działalności NATO na rzecz światowego pokoju, członkostwa Polski w NATO, wpływu NATO na pozycję Stanów Zjednoczonych Ameryki w świecie,
- określa i ocenia rolę Stanów Zjednoczonych Ameryki w strukturach NATO,
- na przykładzie wybranych placówek dyplomatycznych RP przedstawia zadania ambasad i konsulatów,
- wymienia priorytety polskiej polityki zagranicznej,
- wyjaśnia, na czym polega różnica między prawem w znaczeniu podmiotowym a prawem w rozumieniu przedmiotowym,
- porównuje różne typy norm społecznych, np. z uwzględnieniem źródeł norm,
- analizuje budowę normy prawnej, rozpoznając jej poszczególne elementy,
- wyjaśnia, na czym polega różnica między aktem prawnym a przepisem prawnym,
- wyjaśnia, na czym polega problem „inflacji” prawa w Polsce,
- omawia zasady publikowania źródeł prawa w Polsce,
- analizuje konstytucyjne zapisy dotyczące ratyfikacji umów międzynarodowych,
- omawia hierarchiczny układ źródeł prawa w Polsce, w tym relację między ustawą a ratyfikowaną umową międzynarodową,
- porównuje zakres działalności adwokatów, radców prawnych i notariuszy,
- odszukuje informacje na temat instytucji udzielających pomocy prawnej w jego miejscowości, gminie lub powiecie,
- określa, jakie jest znaczenie transparentności życia publicznego dla prawidłowego funkcjonowania państwa i społeczeństwa demokratycznego,
- analizuje, jak dostęp do informacji publicznej pomaga obywatelom w rozwiązywaniu problemów w konkretnych sytuacjach z życia codziennego,
- porównuje znaczenie pojęć „prawo” i „wolność”,
- wyjaśnia, jakie miejsce zajmują prawa człowieka w Konstytucji RP,
- uzasadnia konieczność ochrony praw przysługujących grupom mniejszościowym, ze szczególnym uwzględnieniem praw mniejszości narodowych i etnicznych oraz grup posługujących się językiem regionalnym,
- odszukuje i prezentuje informacje na temat praw mniejszości polskiej w wybranych państwach,
- porównuje i ocenia działalność wybranych organizacji broniących praw człowieka w Polsce,
- wymienia negatywne konsekwencje wynikające z przewlekłości postępowań sądowych w Polsce oraz wskazuje główne przyczyny tego problemu,
- analizuje przepisy regulujące zasady korzystania z prawa do: sądu, zaskarżenia, wynagrodzenia za szkodę, złożenia skargi konstytucyjnej,
- omawia strukturę Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu,
- ocenia działalność Europejskiego Trybunału Praw Człowieka,
- wyszukuje i prezentuje informacje na temat dokonań wybitnych postaci działających na rzecz ochrony praw człowieka, np. laureatów Pokojowej Nagrody Nobla,
- analizuje współczesne zjawiska [polityczne, ekonomiczne, socjalne, kulturowe] zaliczane do przyczyn łamania praw człowieka,
- prezentuje podział prawa cywilnego obowiązujący w Polsce,
- interpretuje wybrane przepisy z Kodeksu cywilnego oraz Kodeksu postępowania cywilnego,
- przedstawia konstrukcję stosunku cywilnoprawnego określanego jako zobowiązanie,
- rozpoznaje typy postępowań cywilnych i je charakteryzuje,
- analizuje spór społeczny dotyczący: instytucji małżeństwa, modelu rodziny, zakresu władzy rodzicielskiej, w tym zajmuje stanowisko wobec omawianego problemu i konstruuje odpowiednie argumenty,
- porównuje przebieg rozpraw [zasady, etapy] prowadzonych w sądzie powszechnym w ramach postępowania cywilnego i postępowania karnego,
- porównuje prawa przysługujące poszczególnym uczestnikom postępowania karnego,

- porównuje różne rodzaje aktów administracyjnych,
- porównuje akty administracyjne z aktami normatywnymi,
- porównuje decyzje administracyjne z postanowieniami administracyjnymi,
- charakteryzuje i porównuje rodzaje postępowań administracyjnych,
- porównuje decyzję administracyjną z wyrokiem sądu,
- porównuje poszczególne rodzaje ubezpieczeń funkcjonujących w Polsce,
- analizuje uwarunkowania mające wpływ na funkcjonowanie systemu ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych w Polsce,
- porównuje różne formy zwalczania bezrobocia i ocenia ich skuteczność,
- analizuje spór społeczny dotyczący zakresu i form funkcjonowania opieki społecznej w Polsce – zajmuje stanowisko w sprawie i konstruuje odpowiednie argumenty,
- wymienia zadania Ministra Edukacji Narodowej i kuratorów oświaty,
- wymienia formy kształcenia ustawicznego,
- planuje i prezentuje swoją indywidualną ścieżkę edukacji,
- odszukuje, analizuje i prezentuje informacje na temat łamania zasad międzynarodowego prawa publicznego,
- zbiera, analizuje i prezentuje informacje na temat: wpływu wybranych podmiotów prawa międzynarodowego publicznego na proces globalizacji, ruchów anti- i alterglobalistycznych,
- analizuje spór dotyczący oceny procesu globalizacji – zajmuje stanowisko w sprawie i konstruuje odpowiednie argumenty,
- zbiera, analizuje i prezentuje informacje na temat: współczesnych konfliktów etnicznych, problemu terroryzmu międzynarodowego [przyczyny, uwarunkowania, konsekwencje, formy, organizacje terrorystyczne, skala zagrożenia, metody przeciwdziałania],
- zbiera, analizuje i prezentuje informacje na temat: - działalności organów, wyspecjalizowanych, organizacji, funduszy, programów i agend Narodów Zjednoczonych, misji pokojowych ONZ,
- ocenia zasadność i skuteczność działań podejmowanych przez ONZ,
- przedstawia główne etapy procesu integracji europejskiej, w tym: utworzone organizacje i zawarte traktaty, sposób funkcjonowania wspólnot europejskich i zakres współpracy państw członkowskich na poszczególnych etapach, państwa, które przystąpiły do wspólnot europejskich,
- porównuje zasięg terytorialny Unii Europejskiej, strefy Schengen i strefy euro,
- charakteryzuje poszczególne źródła prawa pierwotnego Unii Europejskiej,
- omawia stosunki NATO z Federacją Rosyjską,
- charakteryzuje główne organy NATO,
- zbiera, analizuje i prezentuje informacje na temat: roli NATO w budowaniu pokoju na świecie, przebiegu wybranych operacji wojskowych NATO,
- przedstawia główne inicjatywy międzynarodowe, w które angażuje się państwo polskie [np. Grupa Wyszehradzka, Trójkąt Weimarski, Trójmorze].
- na wybranych przykładach dokonuje wykładni prawa,
- przeprowadza ankietę na temat znajomości źródeł prawa powszechnie obowiązującego w Polsce oraz sposobów ich publikacji – np. w swojej społeczności szkolnej, a także analizuje i udostępnia wyniki wykonanych przez siebie badań,
- przygotowuje i realizuje skierowaną do społeczności szkolnej akcję promującą instytucje udzielające pomocy prawnej w jego miejscowości, gminie lub powiecie,
- uzyskuje i prezentuje na forum społeczności szkolnej informacje na temat bieżącej działalności wybranej instytucji lub konkretnego organu władzy w gminie lub powiecie,
- wyjaśnia, w jaki sposób pozyskał zaprezentowane informacje,
- analizuje spory światopoglądowe dotyczące wybranych praw człowieka,
- organizuje debatę na temat praw człowieka i aktywnie uczestniczy w zainicjowanej dyskusji,
- przygotowuje i prezentuje na forum społeczności szkolnej materiały [film, plakat, artykuł itp.] dotyczące wybranego problemu związanego z ochroną praw człowieka,
- przygotowuje i prezentuje na forum społeczności szkolnej materiały [film, plakat, artykuł itp.] dotyczące działalności np.: Rzecznika Praw Obywatelskich w Polsce, jednej z organizacji, których celem jest obrona

praw człowieka,

- jest aktywnym członkiem organizacji broniącej praw człowieka,
- aktywnie uczestniczy w działaniach podejmowanych przez organizacje broniące praw człowieka,
- przygotowuje i prezentuje na forum społeczności szkolnej materiały [film, plakat, artykuł itp.] dotyczące działalności Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu,
- organizuje debatę poświęconą tematowi łamania praw człowieka w państwach demokratycznych i niedemokratycznych oraz aktywnie uczestniczy w zainicjowanej dyskusji,
- przygotowuje i prezentuje na forum społeczności szkolnej materiały [film, plakat, artykuł itp.] dotyczące problemu łamania praw człowieka,
- analizuje złożone kazusy z zakresu prawa cywilnego,
- analizuje złożone kazusy z zakresu prawa rodzinnego,
- analizuje złożone kazusy z zakresu prawa karnego,
- analizuje złożone kazusy z zakresu prawa administracyjnego,
- analizuje złożone kazusy dotyczące systemu ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych w Polsce,
- organizuje debatę na temat: ubezpieczeń społecznych w Polsce, funkcjonowania systemu publicznej służby zdrowia w Polsce, a także aktywnie uczestniczy w zainicjowanej dyskusji,
- organizuje debatę poświęconą: problemom społecznym w Polsce, funkcjonowaniu systemu edukacji w Polsce, a także aktywnie uczestniczy w zainicjowanej dyskusji,
- przygotowuje i prezentuje na forum społeczności szkolnej materiały [film, plakat, artykuł itp.] dotyczące: możliwości i zasad studiowania w wybranym państwie świata, form wspierania przez państwo polskie osób studiujących za granicą,
- interpretuje kazusy dotyczące międzynarodowego prawa publicznego,
- przygotowuje i prezentuje na forum społeczności szkolnej materiały [film, plakat, artykuł itp.] dotyczące wybranych problemów i wyzwań wynikających z procesu globalizacji,
- organizuje debatę poświęconą zagadnieniom związanym z globalizacją i aktywnie uczestniczy w zainicjowanej dyskusji,
- przygotowuje i prezentuje na forum społeczności szkolnej materiały [film, plakat, artykuł itp.] dotyczące wybranych metod i form rozwiązywania współczesnych sporów międzynarodowych,
- organizuje debatę poświęconą: ocenie pracy ONZ, wyzwaniom stojącym przed ONZ, a także aktywnie uczestniczy w zainicjowanej dyskusji,
- odszukuje i prezentuje, np. na forum społeczności szkolnej, informacje na temat funduszy Unii Europejskiej i ich wykorzystania w Polsce oraz w najbliższych państwach członkowskich,
- dokonuje krytycznej analizy zagadnień dotyczących członkostwa Polski w Unii Europejskiej,
- zbiera i prezentuje informacje na temat sporu społecznego dotyczącego oceny polskiego członkostwa w Unii Europejskiej,
- organizuje debatę poświęconą wybranym problemom związanym z funkcjonowaniem Unii Europejskiej oraz aktywnie uczestniczy w zainicjowanej dyskusji,
- dokonuje krytycznej oceny wybranych aspektów działalności NATO,
- organizuje debatę poświęconą wybranym aspektom funkcjonowania NATO i aktywnie uczestniczy w zainicjowanej dyskusji,
- odszukuje i prezentuje, np. na forum społeczności szkolnej, informacje na temat członkostwa Polski w NATO,
- odszukuje w różnych źródłach informacje na temat działalności polskich placówek dyplomatycznych w wybranych państwach świata.

KLASA I (poziom rozszerzony)

Wymagania podstawowe (ocena dopuszczająca i dostateczna)

Uczeń:

- wymienia podstawowe założenia głównych filozoficznych koncepcji dotyczących człowieka: spirytualizmu, materializmu, dualizmu, teorii jedności duchowo-cieleśnej;
- rozpoznaje podstawowe obszary filozoficznej refleksji o człowieku.
- wymienia podstawowe aspekty postrzegania społecznej natury człowieka w kulturze europejskiej;
- dostrzega wpływ chrześcijaństwa na postrzeganie natury człowieka w kulturze europejskiej;
- wymienia podstawowe cechy osoby;
- podaje przykłady ról społecznych, w tym tych, które sam odgrywa w życiu codziennym;
- rozpoznaje przykłady postaw i zachowań charakterystycznych dla wybranych ról społecznych [np. rodzica, ucznia];
- omawia konflikty wynikające z odgrywania różnych ról społecznych;
- podaje przykłady potrzeb człowieka;
- wymienia konsekwencje niezaspokojenia podstawowych potrzeb człowieka;
- prawidłowo stosuje pojęcie „status społeczny”;
- wymienia podstawowe formy życia społecznego [grupa społeczna, zbiorowość, społeczność, społeczeństwo];
- rozpoznaje podstawowe rodzaje grup społecznych.
- rozpoznaje postawy i działania służące dobru wspólnemu;
- podaje przykłady dobra wspólnego uznawanego w różnych wspólnotach ludzkich;
- wymienia podstawowe obowiązki jednostki wobec wspólnoty w ramach kultury europejskiej;
- wymienia obowiązki wobec wspólnoty wynikające z Konstytucji RP;
- rozpoznaje przykłady postaw i działań zgodnych z ideą sprawiedliwości społecznej.
- wskazuje różnicę między koncepcją dobra wspólnego uwzględniającą dobro jednostek a koncepcją totalitarną odrzucającą dobro jednostek jako mniej istotne;
- wymienia podstawowe cechy indywidualizmu i kolektywizmu;
- rozpoznaje psychologiczne, społeczne i instytucjonalne aspekty indywidualizmu i kolektywizmu;
- podaje przykłady zróżnicowania kulturowego świata w zakresie podejścia do roli jednostki [kultury indywidualistyczne i kultury kolektywistyczne].
- wymienia cechy rodziny jako grupy społecznej;
- podaje funkcje rodziny i wskazuje przykłady ich realizacji;
- wyjaśnia, jakie znaczenie ma rodzina w procesie budowania prawidłowych relacji społecznych;
- podaje przykłady praw i obowiązków poszczególnych członków rodziny, które wynikają z prawa polskiego i z tradycji;
- wymienia wynikające z Konstytucji RP normy prawne dotyczące rodziny i małżeństwa.
- wymienia główne religie współczesnego świata;
- wymienia największe wspólnoty wyznaniowe w Polsce;
- rozróżnia pojęcia: „religia”, „religijność”, „wiara”;
- wymienia typy organizacji religijnych;
- określa rolę religii w społeczeństwie;
- podaje podstawowe cechy religijności społeczeństwa polskiego i społeczeństw zachodnich;
- rozpoznaje podstawowe zjawiska związane z religijnością społeczeństw zachodnich [np. laicyzacja].
- podaje klasyczną definicję państwa [G. Jellinek];
- przedstawia podstawowe cechy i atrybuty państwa [terytorialność, przymusowość, suwerenność zewnętrzną i wewnętrzną];
- rozróżnia i wymienia rodzaje władzy;
- podaje specyficzne cechy władzy państwowej;
- wyjaśnia, czym jest legitymizacja władzy, i podaje jej przykłady;
- omawia podstawowe teorie dotyczące genezy państwa [Arystotelesa, teistyczną, umowy społecznej, podboju, marksistowską];

- wymienia podstawowe funkcje państwa i wskazuje przykłady ich realizacji.
- tłumaczy, czym jest obywatelstwo;
- podaje przykłady praw i obowiązków obywatela Polski;
- wyjaśnia znaczenie podstawowych pojęć związanych z nabyciem obywatelstwa [„prawo ziemi”, „prawo krwi”, „naturalizacja”, „repatriacja”];
- tłumaczy, jakie jest znaczenie terminu „bezpaństwowiec”;
- tłumaczy, w jaki sposób można nabyć obywatelstwo polskie.
- podaje cechy narodu definiowanego w ramach koncepcji politycznej oraz koncepcji etniczno-kulturowej;
- wymienia koncepcje dotyczące procesu kształtowania się narodów;
- wskazuje czynniki narodotwórcze oraz czynniki sprzyjające kształtowaniu się tożsamości narodowej;
- określa własną tożsamość narodową;
- charakteryzuje główne typy postaw jednostki wobec własnej narodowości.
- wyjaśnia znaczenie pojęć
- „asymilacja” i „akulturacja”;
- rozpoznaje podstawowe rodzaje grup etnicznych funkcjonujących we współczesnym świecie;
- wymienia etapy i formy przystosowania się migrantów do życia w społeczeństwie przyjmującym [separacja, adaptacja, integracja, asymilacja];
- charakteryzuje wybraną formę przystosowania się migrantów do życia w społeczeństwie przyjmującym;
- omawia podstawowe modele polityki państwa w stosunku do grup mniejszościowych, w tym migranckich.
- wskazuje podstawowe zmiany, jakie zaszły w strukturze narodowościowej polskiego społeczeństwa po 1939 r.;
- podaje przykłady kulturowych, politycznych i społecznych konsekwencji wynikających ze zmian w strukturze narodowościowej polskiego społeczeństwa po 1939 r.;
- wymienia mniejszości narodowe i etniczne, które zostały prawnie uznane w Polsce;
- wyjaśnia, jakie są prawne podstawy uznania danej grupy mniejszościowej za mniejszość narodową lub etniczną;
- określa status prawny ludności kaszubskiej;
- wymienia podstawowe prawa przysługujące grupom mniejszościowym w Polsce;
- charakteryzuje wybrane grupy mniejszościowe w Polsce [rozmieszczenie terytorialne, dziedzictwo kulturowe];
- wymienia najwybitniejszych przedstawicieli mniejszości narodowych, którzy wnieśli duży wkład w kulturę polską.
- rozpoznaje podstawowe typy społeczeństw;
- wymienia podstawowe cechy różnych typów społeczeństw;
- wskazuje cechy tradycyjnej społeczności wiejskiej;
- podaje przykłady wybranych współczesnych społeczeństw zbieracko-łowieckich, nomadycznych, rolniczych;
- wymienia cechy społeczeństwa przemysłowego;
- rozpoznaje cechy współczesnego społeczeństwa poprzemysłowego [otwarte, informacyjne, konsumpcyjne, masowe];
- wymienia zjawiska cywilizacyjne decydujące o cechach współczesnego społeczeństwa poprzemysłowego.
- wyjaśnia znaczenie stwierdzenia: „Człowiek jest istotą społeczną”;
- wymienia podstawowe aspekty procesu socjalizacji;
- odróżnia socjalizację pierwotną od socjalizacji wtórnej;
- przedstawia instytucje i mechanizmy wpływające na przebieg procesu socjalizacji;
- wyjaśnia znaczenie procesu socjalizacji dla prawidłowego funkcjonowania człowieka w społeczeństwie;
- dostrzega różnice między modelem socjalizacji charakterystycznym dla własnej grupy wiekowej a modelem realizowanym powszechnie w pokoleniu rodziców;
- wyjaśnia znaczenie pojęć „resocjalizacja”, „socjalizacja odwrócona”.

- wymienia elementy tworzące kapitał społeczny;
- wymienia czynniki sprzyjające budowaniu kapitału społecznego;
- określa, jakie jest znaczenie kapitału społecznego dla prawidłowego funkcjonowania państwa i społeczeństwa.
- rozpoznaje przykłady ruchliwości pionowej i poziomej;
- wskazuje przykłady degradacji i awansu społecznego;
- wymienia przyczyny i konsekwencje ruchliwości pionowej i poziomej we współczesnym świecie, w tym w Polsce;
- wymienia podstawowe kryteria stratyfikacji społecznej;
- odróżnia warstwę społeczną od klasy społecznej;
- wyjaśnia pojęcie: „stratyfikacja społeczna”.
- podaje podstawowe cechy struktury społecznej w Polsce przed 1989 r.;
- podaje przykłady degradacji społecznej i awansu społecznego, do których doszło w efekcie przemian w Polsce po 1989 r.;
- wymienia czynniki wpływające na ruchliwość
- pionową w społeczeństwie polskim po 1989 r.;
- wyjaśnia znaczenie pojęć: „adaptacja społeczna”, „degradacja społeczna”;
- przedstawia podstawowe modele adaptacji społecznej do przemian społeczno-ekonomicznych w Polsce;
- podaje podstawowe cechy struktury warstwowej współczesnego społeczeństwa polskiego.
- podaje przykłady nierówności we współczesnych społeczeństwach, w tym w społeczeństwie polskim;
- ocenia skalę wybranych nierówności społecznych i wskazuje ich przyczyny;
- wymienia kryteria, według których można rozpatrywać nierówności społeczne;
- przedstawia przykłady konfliktów społeczno-ekonomicznych na świecie, w tym w Polsce;
- charakteryzuje wybrany konflikt społeczno-ekonomiczny [przyczyny, przejawy, skutki];
- wykazuje związek między nierównościami społecznymi a nierównością szans życiowych.
- wyjaśnia, na czym polega zjawisko wykluczenia społecznego;
- wymienia typowe przejawy i formy wykluczenia;
- identyfikuje grupy społeczne, których przedstawiciele są szczególnie narażeni na wykluczenie;
- wymienia podmioty – organy władzy, instytucje państwowe i organizacje pozarządowe – zobowiązane do prowadzenia walki z wykluczeniem społecznym;
- wymienia instrumenty aktywnej polityki społecznej;
- rozpoznaje przejawy bezrobocia, przemocy, ubóstwa, uzależnienia;
- wymienia główne typy bezrobocia;
- podaje główne przyczyny i skutki bezrobocia i ubóstwa;
- określa przyczyny i skutki bezrobocia wśród osób młodych;
- wymienia główne zadania systemu ubezpieczeń społecznych.
- wyjaśnia, na czym polega zjawisko migracji;
- prawidłowo postępuje się pojęciami: „migracja”, „emigracja”, „imigracja”, „repatriacja”;
- podaje główne przyczyny migracji we współczesnym świecie;
- wskazuje szanse i zagrożenia wynikające ze zjawiska migracji;
- wymienia główne przyczyny i przejawy kryzysu migracyjnego we współczesnej Europie;
- wyjaśnia znaczenie pojęć „uchodźca” i „deportacja”;
- charakteryzuje główne grupy migrantów we współczesnej Polsce, w tym grupę uchodźców;
- analizuje przepisy Konstytucji RP regulujące sytuację migrantów, w tym uchodźców.
- podaje główne przyczyny i cechy emigracji z ziem polskich:
 - - od upadku I Rzeczypospolitej do 1989 r.,
 - - na przełomie XX i XXI w.;
- wymienia główne zasady repatriacji Polaków w XX i XXI w.;
- porównuje repatriację i wysiedlenie.
- wymienia największe skupiska Polaków na świecie w XXI w.;

- wyjaśnia znaczenie pojęć „diaspora” i „Polonia”;
- podaje przykłady praw przysługujących ludności pochodzenia polskiego i wynikających z Ustawy o Karcie Polaka;
- wymienia formy aktywności diaspory polskiej, w tym te mające na celu zachowanie polskiej tożsamości narodowej.
- prawidłowo stosuje pojęcia „przyrost naturalny”, „stagnacja demograficzna”, „eksplozja demograficzna”, „wyż demograficzny”, „regres demograficzny”;
- wymienia czynniki wpływające na rozwój demograficzny współczesnych społeczeństw;
- określa, na których kontynentach w ostatnich 30 latach odnotowano stagnację demograficzną, a na których – wzrost demograficzny;
- wymienia przyczyny i skutki wyżu demograficznego oraz regresu demograficznego.
- prawidłowo stosuje pojęcia „niż demograficzny” i „wyż demograficzny”;
- wymienia podstawowe procesy demograficzne przebiegające we współczesnej Polsce;
- wyjaśnia, na czym polega zjawisko starzenia się społeczeństwa, oraz przedstawia jego konsekwencje;
- tłumaczy, jak wzrost demograficzny wpływa na perspektywy rozwojowe państwa;
- podaje przykłady działań podejmowanych przez państwo polskie w celu ograniczenia niekorzystnych trendów demograficznych.
- wymienia podstawowe założenia głównych filozoficznych koncepcji dotyczących człowieka: spirytualizmu, materializmu, dualizmu, teorii jedności duchowo-cieleśnej;
- rozpoznaje podstawowe obszary filozoficznej refleksji o człowieku.
- wymienia podstawowe aspekty postrzegania społecznej natury człowieka w kulturze europejskiej;
- dostrzega wpływ chrześcijaństwa na postrzeganie natury człowieka w kulturze europejskiej;
- wymienia podstawowe cechy osoby;
- podaje przykłady ról społecznych, w tym tych, które sam odgrywa w życiu codziennym;
- rozpoznaje przykłady postaw i zachowań charakterystycznych dla wybranych ról społecznych [np. rodzica, ucznia];
- omawia konflikty wynikające z odgrywania różnych ról społecznych;
- podaje przykłady potrzeb człowieka;
- wymienia konsekwencje niezaspokojenia podstawowych potrzeb człowieka;
- prawidłowo stosuje pojęcie „status społeczny”;
- wymienia podstawowe formy życia społecznego [grupa społeczna, zbiorowość, społeczność, społeczeństwo];
- rozpoznaje podstawowe rodzaje grup społecznych.
- rozpoznaje postawy i działania służące dobru wspólnemu;
- podaje przykłady dobra wspólnego uznawanego w różnych wspólnotach ludzkich;
- wymienia podstawowe obowiązki jednostki wobec wspólnoty w ramach kultury europejskiej;
- wymienia obowiązki wobec wspólnoty wynikające z Konstytucji RP;
- rozpoznaje przykłady postaw i działań zgodnych z ideą sprawiedliwości społecznej.
- wskazuje różnicę między koncepcją dobra wspólnego uwzględniającą dobro jednostek a koncepcją totalitarną odrzucającą dobro jednostek jako mniej istotne;
- wymienia podstawowe cechy indywidualizmu i kolektywizmu;
- rozpoznaje psychologiczne, społeczne i instytucjonalne aspekty indywidualizmu i kolektywizmu;
- podaje przykłady zróżnicowania kulturowego świata w zakresie podejścia do roli jednostki [kultury indywidualistyczne i kultury kolektywistyczne].
- wymienia cechy rodziny jako grupy społecznej;
- podaje funkcje rodziny i wskazuje przykłady ich realizacji;
- wyjaśnia, jakie znaczenie ma rodzina w procesie budowania prawidłowych relacji społecznych;
- podaje przykłady praw i obowiązków poszczególnych członków rodziny, które wynikają z prawa polskiego i z tradycji;
- wymienia wynikające z Konstytucji RP normy prawne dotyczące rodziny i małżeństwa.
- wymienia główne religie współczesnego świata;

- wymienia największe wspólnoty wyznaniowe w Polsce;
- rozróżnia pojęcia: „religia”, „religijność”, „wiara”;
- wymienia typy organizacji religijnych;
- określa rolę religii w społeczeństwie;
- podaje podstawowe cechy religijności społeczeństwa polskiego i społeczeństw zachodnich;
- rozpoznaje podstawowe zjawiska związane z religijnością społeczeństw zachodnich [np. laicyzacja].
- podaje klasyczną definicję państwa [G. Jellinek];
- przedstawia podstawowe cechy i atrybuty państwa [terytorialność, przymusowość, suwerenność zewnętrzną i wewnętrzną];
- rozróżnia i wymienia rodzaje władzy;
- podaje specyficzne cechy władzy państwowej;
- wyjaśnia, czym jest legitymizacja władzy, i podaje jej przykłady;
- omawia podstawowe teorie dotyczące genezy państwa [Arystotelesa, teistyczną, umowy społecznej, podboju, marksistowską];
- wymienia podstawowe funkcje państwa i wskazuje przykłady ich realizacji.
- tłumaczy, czym jest obywatelstwo;
- podaje przykłady praw i obowiązków obywatela Polski;
- wyjaśnia znaczenie podstawowych pojęć związanych z nabyciem obywatelstwa [„prawo ziemi”, „prawo krwi”, „naturalizacja”, „repatriacja”];
- tłumaczy, jakie jest znaczenie terminu „bezpaństwowiec”;
- tłumaczy, w jaki sposób można nabyć obywatelstwo polskie.
- podaje cechy narodu definiowanego w ramach koncepcji politycznej oraz koncepcji etniczno-kulturowej;
- wymienia koncepcje dotyczące procesu kształtowania się narodów;
- wskazuje czynniki narodotwórcze oraz czynniki sprzyjające kształtowaniu się tożsamości narodowej;
- określa własną tożsamość narodową;
- charakteryzuje główne typy postaw jednostki wobec własnej narodowości.
- wyjaśnia znaczenie pojęć
- „asymilacja” i „akulturacja”;
- rozpoznaje podstawowe rodzaje grup etnicznych funkcjonujących we współczesnym świecie;
- wymienia etapy i formy przystosowania się migrantów do życia w społeczeństwie przyjmującym [separacja, adaptacja, integracja, asymilacja];
- charakteryzuje wybraną formę przystosowania się migrantów do życia w społeczeństwie przyjmującym;
- omawia podstawowe modele polityki państwa w stosunku do grup mniejszościowych, w tym migranckich.
- wskazuje podstawowe zmiany, jakie zaszły w strukturze narodowościowej polskiego społeczeństwa po 1939 r.;
- podaje przykłady kulturowych, politycznych i społecznych konsekwencji wynikających ze zmian w strukturze narodowościowej polskiego społeczeństwa po 1939 r.;
- wymienia mniejszości narodowe i etniczne, które zostały prawnie uznane w Polsce;
- wyjaśnia, jakie są prawne podstawy uznania danej grupy mniejszościowej za mniejszość narodową lub etniczną;
- określa status prawny ludności kaszubskiej;
- wymienia podstawowe prawa przysługujące grupom mniejszościowym w Polsce;
- charakteryzuje wybrane grupy mniejszościowe w Polsce [rozmişczenie terytorialne, dziedzictwo kulturowe];
- wymienia najwybitniejszych przedstawicieli mniejszości narodowych, którzy wnieśli duży wkład w kulturę polską.
- rozpoznaje podstawowe typy społeczeństw;
- wymienia podstawowe cechy różnych typów społeczeństw;
- wskazuje cechy tradycyjnej społeczności wiejskiej;

- podaje przykłady wybranych współczesnych społeczeństw zbieracko-łowieckich, nomadycznych, rolniczych;
- wymienia cechy społeczeństwa przemysłowego;
- rozpoznaje cechy współczesnego społeczeństwa poprzemysłowego [otwarte, informacyjne, konsumpcyjne, masowe];
- wymienia zjawiska cywilizacyjne decydujące o cechach współczesnego społeczeństwa poprzemysłowego.
- wyjaśnia znaczenie stwierdzenia: „Człowiek jest istotą społeczną”;
- wymienia podstawowe aspekty procesu socjalizacji;
- odróżnia socjalizację pierwotną od socjalizacji wtórnej;
- przedstawia instytucje i mechanizmy wpływające na przebieg procesu socjalizacji;
- wyjaśnia znaczenie procesu socjalizacji dla prawidłowego funkcjonowania człowieka w społeczeństwie;
- dostrzega różnice między modelem socjalizacji charakterystycznym dla własnej grupy wiekowej a modelem realizowanym powszechnie w pokoleniu rodziców;
- wyjaśnia znaczenie pojęć „resocjalizacja”, „socjalizacja odwrócona”.
- wymienia elementy tworzące kapitał społeczny;
- wymienia czynniki sprzyjające budowaniu kapitału społecznego;
- określa, jakie jest znaczenie kapitału społecznego dla prawidłowego funkcjonowania państwa i społeczeństwa.
- rozpoznaje przykłady ruchliwości pionowej i poziomej;
- wskazuje przykłady degradacji i awansu społecznego;
- wymienia przyczyny i konsekwencje ruchliwości pionowej i poziomej we współczesnym świecie, w tym w Polsce;
- wymienia podstawowe kryteria stratyfikacji społecznej;
- odróżnia warstwę społeczną od klasy społecznej;
- wyjaśnia pojęcie: „stratyfikacja społeczna”.
- podaje podstawowe cechy struktury społecznej w Polsce przed 1989 r.;
- podaje przykłady degradacji społecznej i awansu społecznego, do których doszło w efekcie przemian w Polsce po 1989 r.;
- wymienia czynniki wpływające na ruchliwość
- pionową w społeczeństwie polskim po 1989 r.;
- wyjaśnia znaczenie pojęć: „adaptacja społeczna”, „degradacja społeczna”;
- przedstawia podstawowe modele adaptacji społecznej do przemian społeczno-ekonomicznych w Polsce;
- podaje podstawowe cechy struktury warstwowej współczesnego społeczeństwa polskiego.
- podaje przykłady nierówności we współczesnych społeczeństwach, w tym w społeczeństwie polskim;
- ocenia skalę wybranych nierówności społecznych i wskazuje ich przyczyny;
- wymienia kryteria, według których można rozpatrywać nierówności społeczne;
- przedstawia przykłady konfliktów społeczno-ekonomicznych na świecie, w tym w Polsce;
- charakteryzuje wybrany konflikt społeczno-ekonomiczny [przyczyny, przejawy, skutki];
- wykazuje związek między nierównościami społecznymi a nierównością szans życiowych.
- wyjaśnia, na czym polega zjawisko wykluczenia społecznego;
- wymienia typowe przejawy i formy wykluczenia;
- identyfikuje grupy społeczne, których przedstawiciele są szczególnie narażeni na wykluczenie;
- wymienia podmioty – organy władzy, instytucje państwowe i organizacje pozarządowe – zobowiązane do prowadzenia walki z wykluczeniem społecznym;
- wymienia instrumenty aktywnej polityki społecznej;
- rozpoznaje przejawy bezrobocia, przemocy, ubóstwa, uzależnienia;
- wymienia główne typy bezrobocia;
- podaje główne przyczyny i skutki bezrobocia i ubóstwa;
- określa przyczyny i skutki bezrobocia wśród osób młodych;

- wymienia główne zadania systemu ubezpieczeń społecznych.
- wyjaśnia, na czym polega zjawisko migracji;
- prawidłowo posługuje się pojęciami: „migracja”, „emigracja”, „imigracja”, „repatriacja”;
- podaje główne przyczyny migracji we współczesnym świecie;
- wskazuje szanse i zagrożenia wynikające ze zjawiska migracji;
- wymienia główne przyczyny i przejawy kryzysu migracyjnego we współczesnej Europie;
- wyjaśnia znaczenie pojęć „uchodźca” i „deportacja”;
- charakteryzuje główne grupy migrantów we współczesnej Polsce, w tym grupę uchodźców;
- analizuje przepisy Konstytucji RP regulujące sytuację migrantów, w tym uchodźców.
- podaje główne przyczyny i cechy emigracji z ziem polskich:
 - - od upadku I Rzeczypospolitej do 1989 r.,
 - - na przełomie XX i XXI w.;
- wymienia główne zasady repatriacji Polaków w XX i XXI w.;
- porównuje repatriację i wysiedlenie.
- wymienia największe skupiska Polaków na świecie w XXI w.;
- wyjaśnia znaczenie pojęć „diaspora” i „Polonia”;
- podaje przykłady praw przysługujących ludności pochodzenia polskiego i wynikających z Ustawy o Karcie Polaka;
- wymienia formy aktywności diaspory polskiej, w tym te mające na celu zachowanie polskiej tożsamości narodowej.
- prawidłowo stosuje pojęcia „przyrost naturalny”, „stagnacja demograficzna”, „eksplozja demograficzna”, „wyż demograficzny”, „regres demograficzny”;
- wymienia czynniki wpływające na rozwój demograficzny współczesnych społeczeństw;
- określa, na których kontynentach w ostatnich 30 latach odnotowano stagnację demograficzną, a na których – wzrost demograficzny;
- wymienia przyczyny i skutki wyżu demograficznego oraz regresu demograficznego.
- prawidłowo stosuje pojęcia „niż demograficzny” i „wyż demograficzny”;
- wymienia podstawowe procesy demograficzne przebiegające we współczesnej Polsce;
- wyjaśnia, na czym polega zjawisko starzenia się społeczeństwa, oraz przedstawia jego konsekwencje;
- tłumaczy, jak wzrost demograficzny wpływa na perspektywy rozwojowe państwa;
- podaje przykłady działań podejmowanych przez państwo polskie w celu ograniczenia niekorzystnych trendów demograficznych.

Wymagania rozszerzające (ocena dobra, bardzo dobra i celująca)

Uczeń:

- porównuje założenia głównych filozoficznych koncepcji człowieka: spirytualizmu, materializmu, dualizmu, teorii jedności duchowo-cieleśnej;
- charakteryzuje, w ujęciu historycznym, rozwój refleksji i badań nad naturą człowieka;
- wskazuje religijne i naukowe wątki w refleksji na temat natury ludzkiej.
- analizuje kulturowe, filozoficzne, psychologiczne i religijne uwarunkowania wpływające na postrzeganie społecznej natury człowieka;
- przedstawia, w jaki sposób jest definiowana osoba w filozofii antycznej i myśli chrześcijańskiej;
- dostrzega zmienność wymagań i kryteriów decydujących o definiowaniu ról społecznych w kulturze europejskiej;
- wyjaśnia, jak działają mechanizmy decydujące o powstawaniu konfliktów ról społecznych;
- analizuje konsekwencje niezaspokojenia podstawowych potrzeb człowieka z różnych perspektyw [np. jednostki i społeczeństwa, polityki i kultury];
- charakteryzuje uwarunkowania wpływające na status społeczny człowieka;
- dostrzega zmienność kryteriów definiujących status społeczny człowieka;
- porównuje więzi łączące ludzi tworzących różne grupy społeczne;
- porównuje cechy różnych form życia społecznego.

- wyjaśnia, co oznacza idea dobra wspólnego;
- uzasadnia, z różnych perspektyw, konieczność dbania o dobro wspólne;
- charakteryzuje czynniki wpływające na rozumienie dobra wspólnego i stosunek do tej idei;
- analizuje przepisy Konstytucji RP regulujące w Polsce realizację idei dobra wspólnego i sprawiedliwości społecznej;
- porównuje i ocenia różne sposoby definiowania i realizacji idei sprawiedliwości społecznej;
- wyjaśnia, na czym polega zależność między ideą sprawiedliwości społecznej a ideą dobra wspólnego;
- tłumaczy, jak postawa tolerancji wpływa na funkcjonowanie wspólnoty.
- analizuje, w ujęciu historycznym, koncepcje indywidualistyczne i kolektywistyczne mające wpływ na funkcjonowanie współczesnych społeczeństw;
- przedstawia psychologiczne, społeczne i instytucjonalne aspekty indywidualizmu i kolektywizmu;
- porównuje i ocenia wartości i zasady obowiązujące w społeczeństwach indywidualistycznych i kolektywistycznych;
- przedstawia zróżnicowanie kulturowe świata w zakresie podejścia do roli jednostki (kultury indywidualistyczne i kultury kolektywistyczne).
- przedstawia typy rodzin występujące we współczesnej Europie i ich wpływ na kształtowanie relacji społecznych;
- prezentuje jeden z nieeuropejskich modeli funkcjonowania rodziny we współczesnym świecie;
- analizuje sytuację rodziny we współczesnym państwie polskim, uwzględniając zagrożenia dla jej prawidłowego rozwoju oraz stojące przed nią szanse.
- analizuje przepisy Konstytucji RP regulujące życie religijne i wolność wyznaniową w Polsce;
- dostrzega ciągłość w identyfikacji religijnej społeczeństwa polskiego i społeczeństw zachodnich;
- przedstawia przyczyny i skutki zmian dotyczących religijności, w tym identyfikacji religijnej, zachodzących w społeczeństwie polskim i społeczeństwach zachodnich;
- porównuje formy religijności występujące w społeczeństwie polskim i społeczeństwach zachodnich;
- analizuje, z różnych perspektyw, rolę rytuałów, obrzędów i tradycji religijnej w życiu w życiu współczesnego człowieka.
- charakteryzuje władzę jako zjawisko społeczne;
- analizuje i porównuje ze sobą różne definicje państwa;
- przedstawia różne typy legitymizacji władzy i porównuje je ze sobą;
- porównuje podstawowe teorie genezy państwa [Arystotelesa, teistyczną, umowy społecznej, podboju, marksistowską];
- uzasadnia konieczność istnienia państwa.
- analizuje i porównuje ze sobą różne sposoby nabycia obywatelstwa polskiego;
- wyjaśnia, w jaki sposób i w jakich okolicznościach można utracić obywatelstwo, w tym obywatelstwo polskie;
- omawia kwestię posiadania obywatelstwa kilku państw, z uwzględnieniem przepisów prawa polskiego;
- przedstawia problemy wynikające z braku obywatelstwa;
- odszukuje, analizuje i prezentuje informacje dotyczące sposobów nabycia obywatelstwa, możliwości posiadania obywatelstwa dwóch lub więcej państw oraz sytuacji bezpaństwowców.
- charakteryzuje spory dotyczące definiowania pojęcia „naród”;
- omawia i analizuje czynniki narodotwórcze oraz czynniki sprzyjające kształtowaniu się tożsamości narodowej;
- wyjaśnia znaczenie pojęcia „tożsamość narodowa”;
- przedstawia problemy związane z procesem kształtowania i utrwalania tożsamości narodowej;
- analizuje charakter współczesnej polskiej tożsamości narodowej;
- porównuje na wybranych przykładach odmienne drogi kształtowania się współczesnych narodów;
- charakteryzuje na wybranych przykładach współczesne problemy polityczne wynikające z procesu kształtowania się narodów;
- analizuje problemy wynikające z wielowarstwowej tożsamości narodowej współczesnych społeczeństw europejskich.
- porównuje różne formy przystosowania się imigrantów do życia w społeczeństwie przyjmującym

[separacja, adaptacja, integracja, asymilacja];

- porównuje wybrane modele polityki narodowościowej realizowane przez współczesne państwa;
- charakteryzuje wpływ polityki państwa na przebieg procesów akulturacji i asymilacji grup mniejszościowych;
- dokonuje krytycznej analizy polityki wybranych państw w stosunku do grup mniejszościowych, w tym migranckich;
- porównuje różne systemy ochrony grup mniejszościowych we współczesnym świecie;
- charakteryzuje i ocenia politykę państwa polskiego w stosunku do grup mniejszościowych, w tym migranckich.
- wskazuje różnice między socjologiczną a prawną definicją grup mniejszościowych w Polsce;
- analizuje problemy wynikające z przyjętych w Polsce regulacji prawnych dotyczących grup mniejszościowych [np. problem statusu prawnego Ślązaków];
- przedstawia różnice między mniejszością narodową a mniejszością etniczną w świetle polskiego prawa;
- charakteryzuje mniejszości narodowe i etniczne w Polsce [demografia; rozmieszczenie terytorialne; dziedzictwo, tradycja, historia; formy aktywności politycznej, kulturowej i ekonomicznej];
- ocenia stan przestrzegania praw mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce.
- porównuje różne typy społeczeństw;
- omawia i analizuje cechy współczesnego społeczeństwa przemysłowego [otwarte, informacyjne, konsumpcyjne, masowe];
- gromadzi, prezentuje i analizuje informacje na temat wybranych współczesnych społeczeństw zbieracko-łowieckich, nomadycznych, rolniczych;
- przedstawia szanse, zagrożenia i wyzwania stojące przed współczesnym społeczeństwem przemysłowym.
- porównuje socjalizację pierwotną i socjalizację wtórną;
- przedstawia przebieg procesu socjalizacji w poszczególnych fazach rozwoju dziecka;
- wyjaśnia – na wybranych przykładach – na czym polega socjalizacja odwrócona;
- przedstawia przyczyny i uwarunkowania socjalizacji odwróconej oraz jej znaczenie we współczesnym społeczeństwie;
- wymienia zjawiska cywilizacyjne wpływające na proces socjalizacji we współczesnym społeczeństwie polskim/europejskim;
- porównuje przebieg procesu socjalizacji w społeczeństwach różnego typu, np. w społeczeństwach tradycyjnym i przemysłowym;
- analizuje przykłady problemów, z którymi boryka się jednostka w procesie socjalizacji [przyczyny, skutki].
- porównuje zakres znaczeniowy pojęć
 - „kapitał społeczny” i „kapitał ludzki”;
 - charakteryzuje różne rodzaje kapitału społecznego;
 - wymienia funkcje kapitału społecznego;
 - określa, jakie jest znaczenie zaufania jako czynnika kształtującego kapitał społeczny;
 - rozważa, jaki jest poziom kapitału społecznego we współczesnym społeczeństwie polskim.
 - określa, jakie mogą być przyczyny degradacji i awansu społecznego;
 - porównuje zakres znaczeniowy pojęć „warstwa społeczna” i „klasa społeczna”;
 - porównuje poglądy Karola Marksa i Maxa Webera dotyczące stratyfikacji;
 - wyjaśnia, jakie jest społeczne znaczenie klasy średniej;
 - omawia różnicę między otwartym a zamkniętym modelem stratyfikacji społecznej;
 - przedstawia zależności zachodzące między współczesnymi zjawiskami cywilizacyjnymi a zmianami w strukturze społeczeństw zachodnich, w tym w strukturze społeczeństwa polskiego.
 - wyjaśnia, na czym polegała istota transformacji ustrojowej, która dokonała się w Polsce po 1989 r.;
 - ocenia proces transformacji społecznej w Polsce po 1989 r. oraz omawia jego wpływ na funkcjonowanie współczesnego społeczeństwa polskiego;
 - wyjaśnia, na czym polegają dylematy badawcze przy sporządzaniu charakterystyki struktury warstwowej współczesnego społeczeństwa polskiego.

- analizuje wyniki pomiaru poziomu nierówności w społeczeństwie, wyrażone za pomocą wskaźnika Giniego;
- porównuje skalę nierówności społecznych w Polsce i w innych państwach europejskich;
- wyjaśnia znaczenie pojęcia „społeczeństwo bezklasowe”;
- porównuje wybrane konflikty społeczno-ekonomiczne [przyczyny, przejawy, skutki];
- buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji na temat pozytywnych i negatywnych aspektów nierówności społecznych.
- podaje przyczyny i skutki wykluczenia społecznego;
- dokonuje krytycznej analizy wybranych działań podejmowanych w celu ograniczenia lub eliminacji wykluczenia społecznego;
- omawia zjawiska bezrobocia i ubóstwa w Polsce po 1989 r. [skala, zasięg społeczny i geograficzny, dynamika, przyczyny i skutki];
- charakteryzuje i ocenia wybrane formy przeciwdziałania bezrobociu oraz zwalczania ubóstwa, uzależnień, przemocy;
- charakteryzuje poszczególne rodzaje ubezpieczeń społecznych w Polsce;
- analizuje krytycznie funkcjonowanie systemu ubezpieczeń społecznych w Polsce.
- charakteryzuje główne szlaki migracyjne na świecie;
- wyjaśnia wpływ kryzysu klimatycznego i konfliktów politycznych na zjawisko migracji we współczesnym świecie;
- buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji dotyczącej migracji [na temat np. kryzysu migracyjnego we współczesnej Europie; postaw społeczeństwa polskiego wobec migrantów, w tym uchodźców; polityki państwa polskiego wobec kryzysu migracyjnego we współczesnej Europie].
- analizuje zjawisko emigracji z Polski po 1989 r. [skala, zasięg społeczny i geograficzny, dynamika, przyczyny i skutki, szanse i zagrożenia];
- dokonuje analizy zjawiska migracji wewnętrznych w Polsce po 1989 r. [skala, zasięg społeczny i geograficzny, dynamika, przyczyny i skutki, szanse i zagrożenia];
- uzasadnia konieczność podejmowanej współcześnie repatriacji ludności pochodzenia polskiego;
- wymienia formy wsparcia dla repatriantów realizowane przez państwo polskie;
- analizuje przepisy Ustawy o repatriacji.
- określa liczebność i rozmieszczenie współczesnej diaspory polskiej;
- charakteryzuje różne formy aktywności emigracji polskiej, szczególnie te mające na celu zachowanie polskiej tożsamości narodowej;
- przedstawia sylwetki i osiągnięcia wybitnych reprezentantów polskiej emigracji, których działalność znacząco wzbogaciła polskie życie narodowe w XX i XXI w.;
- porównuje przepisy Ustawy o Karcie Polaka oraz Ustawy o repatriacji;
- ocenia politykę państwa polskiego wobec emigracji polskiej.
- wyjaśnia znaczenie pojęć „eksplozja demograficzna” i „regres demograficzny”;
- przedstawia przyczyny i skutki eksplozji demograficznej oraz regresu demograficznego we współczesnych społeczeństwach;
- charakteryzuje [w ujęciu globalnym] współczesne tendencje demograficzne;
- porównuje i ocenia sytuację demograficzną w wybranych państwach świata;
- analizuje na wybranych przykładach polityki pronatalistyczną i antynatalistyczną prowadzone przez współczesne państwa.
- wyjaśnia znaczenie pojęć: „niż demograficzny”, „wyż demograficzny”, „depopulacja”, „współczynnik dzietności”, „suburbanizacja”;
- analizuje zjawiska wyżu demograficznego i niżu demograficznego w Polsce w drugiej połowie XX w. oraz w XXI w. [przyczyny, skutki];
- porównuje sytuację demograficzną w Polsce i wybranych państwach świata;
- przedstawia przyczyny starzenia się społeczeństwa;
- ocenia politykę państwa polskiego wobec niekorzystnych trendów demograficznych.

KLASA II (poziom rozszerzony)

Wymagania podstawowe (ocena dopuszczająca i dostateczna)

Uczeń:

- wymienia główne idee związane ze społeczeństwem obywatelskim;
- podaje przykłady codziennych zachowań sprzyjających budowaniu kapitału społecznego lub prowadzących do jego zniszczenia;
- podaje przykłady stowarzyszeń i fundacji o zasięgu ogólnopolskim;
- wymienia podstawowe cechy organizacji pozarządowych;
- wskazuje główne kierunki aktywności organizacji pozarządowych w Rzeczypospolitej Polskiej;
- wyjaśnia, na czym polega spółdzielczość;
- podaje przykłady spółdzielni funkcjonujących współcześnie w Rzeczypospolitej Polskiej;
- wymienia cele i przykładowe działania związków zawodowych;
- wymienia główne centrale związków zawodowych w Polsce;
- podaje przykłady zachowań świadczących o poziomie kultury politycznej w danym społeczeństwie;
- podaje przyczyny absencji wyborczej we współczesnych państwach demokratycznych, w tym w Polsce;
- wymienia formy konwencjonalnej partycypacji politycznej w Rzeczypospolitej Polskiej;
- podaje przykłady obywatelskiego nieposłuszeństwa;
- podaje przykłady mediów masowych;
- wymienia główne funkcje mediów;
- podaje przykłady dowodzące, że media wywierają wpływ na sprawowanie władzy;
- odróżnia w przekazach medialnych fakty od opinii;
- podaje przykłady manipulacji stosowanych w przekazach medialnych;
- wymienia podstawowe zasady etyki dziennikarskiej;
- podaje przykłady zagrożeń wynikających z bezkrytycznego korzystania ze współczesnych mediów;
- wyjaśnia, na czym polega badanie opinii publicznej i czemu ono służy;
- wymienia główne funkcje i formy aktywności partii politycznych w państwach demokratycznych;
- podaje główne cechy dwublokowego systemu partyjnego i systemu wielopartyjnego;
- wymienia główne cechy systemu monopartyjnego;
- wymienia główne cechy i cele działania partii politycznych;
- podaje nazwy głównych partii politycznych działających w Polsce;
- wyjaśnia, czym jest opozycja polityczna;
- wymienia partie należące do opozycji politycznej w Polsce;
- wymienia konstytucyjne zasady wyborcze;
- podaje przykłady organów władzy publicznej wyłanianych w wyborach;
- podaje przykłady naruszania zasad regulujących procedury wyborcze;
- podaje główne cechy systemów wyborczych: proporcjonalnego i większościowego;
- wymienia główne cele kampanii wyborczych;
- podaje przykłady form przekazu i środków perswazji wykorzystywanych w kampaniach wyborczych;
- podaje przykłady hasel wyborczych;
- wyjaśnia, na czym polega sprawowanie władzy;
- podaje przykłady działań wykonywanych w ramach sprawowania władzy;
- wymienia przykładowe cechy przywódców politycznych w państwie demokratycznym;
- podaje typy współczesnych monarchii;
- wymienia współczesne monarchie europejskie;
- podaje podstawowe formy funkcjonowania głowy państwa we współczesnych republikach [organ jednoosobowy, organ kolegialny];
- wyjaśnia, czym jest parlament;
- wymienia funkcje parlamentu w państwie demokratycznym;
- właściwie posługuje się terminami: „mandat” i „immunitet”;
- wyjaśnia, na czym polegają zadania władzy wykonawczej;
- podaje przykłady organów władzy wykonawczej;

- wyjaśnia, jaką rolę odgrywają w państwie demokratycznym głowa państwa oraz premier/kanclerz;
- wymienia etapy typowego procesu tworzenia rządu;
- przyporządkowuje do wybranych państw [Wielka Brytania, Francja, Niemcy, Szwajcaria, USA, Rosja] funkcjonujące w nich systemy rządów;
- podaje typowe cechy systemów parlamentarno-gabinetowego i prezydenckiego;
- wyjaśnia, na czym polega różnica między państwem unitarnym a złożonym;
- wymienia przykłady państw o złożonej strukturze terytorialno-prawnej;
- podaje przykłady terytoriów autonomicznych funkcjonujących w Europie i na świecie;
- wymienia przykłady procesów dezintegracyjnych przebiegających we współczesnej Europie;
- podaje przykłady zagrożeń dla prawidłowego funkcjonowania demokracji;
- wymienia przykładowe cechy państw autorytarnego i totalitarnego;
- podaje historyczne i współczesne przykłady państw autorytarnych i totalitarnych;
- podaje cechy polskiej konstytucji;
- wymienia zasady konstytucyjne;
- wyjaśnia znaczenie zasad dotyczących: suwerenności narodu, podziału i równowagi władz;
- wyjaśnia znaczenie wyborów w państwie demokratycznym;
- wymienia konstytucyjne zasady dotyczące wyborów w Polsce;
- wyjaśnia, czym są referendum i inicjatywa ludowa;
- wymienia główne kompetencje i funkcje Sejmu RP i Senatu RP;
- wymienia podstawowe prawa i zadania posłów i senatorów;
- wyjaśnia, na czym polega immunitet parlamentarny;
- wymienia organy tworzące Zgromadzenie Narodowe;
- wymienia funkcje i kompetencje Prezydenta RP;
- wyjaśnia, co to jest kontrasygnata;
- wymienia osoby, które sprawowały urząd Prezydenta RP po 1989 roku;
- przedstawia skład Rady Ministrów RP;
- podaje kompetencje Rady Ministrów RP;
- wymienia podstawowe elementy procedury powoływania Rady Ministrów;
- wyjaśnia, czym jest wotum nieufności;
- wymienia zasady postępowania obowiązujące urzędnika służby cywilnej w Rzeczypospolitej Polskiej;
- wyjaśnia znaczenie zasad dotyczących niezawisłości sędziów i niezależności sądów;
- omawia strukturę sądownictwa w Rzeczypospolitej Polskiej;
- wymienia zadania Sądu Najwyższego, Trybunału Konstytucyjnego, Trybunału Stanu, Naczelnego Sądu Administracyjnego;
- wymienia zadania Najwyższej Izby Kontroli i Rzecznika Praw Obywatelskich;
- wymienia zadania prokuratury;
- wyjaśnia, czym jest samorząd terytorialny;
- wymienia szczeble i główne organy samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej;
- podaje przykładowe źródła dochodu samorządu terytorialnego;
- wymienia zadania gminy.
- przedstawia główne idee związane ze społeczeństwem obywatelskim;
- wymienia główne etapy procesu kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego w Polsce w XX wieku oraz związane z tym procesem problemy;
- wyjaśnia znaczenie pojęć „kapitał społeczny” i „zaufanie społeczne”;
- wyjaśnia, jakie znaczenie mają zaufanie społeczne i kapitał społeczny dla właściwego funkcjonowania demokracji;
- odczytuje z dostępnych źródeł [tabele, wykresy i schematy prezentujące wyniki badań opinii publicznej, źródła ikonograficzne i narracyjne] informacje dotyczące zaufania i kapitału społecznego;
- porównuje status prawny stowarzyszeń, fundacji i organizacji pożytku publicznego w Polsce;
- odszukuje i prezentuje informacje na temat funkcjonowania wybranej organizacji z trzeciego sektora;
- charakteryzuje główne kierunki aktywności organizacji pozarządowych w Polsce;

- wymienia formy społecznego wsparcia dla organizacji pożytku publicznego;
- odczytuje z dostępnych źródeł dane statystyczne dotyczące funkcjonowania organizacji trzeciego sektora;
- wymienia zakres niezbędnych uregulowań, które muszą zostać uwzględnione w statucie stowarzyszenia;
- przygotowuje według wzoru projekt statutu stowarzyszenia lub fundacji;
- wyjaśnia, czym są think tanki i jaką rolę odgrywają;
- wymienia rodzaje spółdzielni funkcjonujących współcześnie w Rzeczypospolitej Polskiej;
- charakteryzuje cele działalności związków zawodowych, organizacji pracodawców i samorządów zawodowych;
- podaje przykłady działań typowych dla związków zawodowych, organizacji pracodawców i samorządów zawodowych;
- wyjaśnia, czym jest grupa interesu;
- odczytuje z dostępnych źródeł [tabele, wykresy i schematy prezentujące wyniki badań opinii publicznej, źródła ikonograficzne i narracyjne] informacje dotyczące związków zawodowych, organizacji pracodawców, samorządów zawodowych i spółdzielni;
- wyjaśnia, czym jest kultura polityczna społeczeństwa;
- charakteryzuje poszczególne typy kultury politycznej w ujęciu klasycznym;
- odczytuje z dostępnych źródeł [dane statystyczne, tabele, wykresy i schematy przedstawiające wyniki badań opinii publicznej, źródła ikonograficzne i narracyjne] informacje dotyczące postaw przyjmowanych przez członków społeczeństwa polskiego wobec instytucji publicznych i polityków;
- wyjaśnia znaczenie terminów „frekwencja wyborcza” i „absencja wyborcza”;
- odczytuje z różnych źródeł informacje dotyczące frekwencji wyborczej w Polsce;
- podaje przykłady czynników, które wpływają na zmianę preferencji politycznych wyborców w Rzeczypospolitej Polskiej;
- wyjaśnia, czym jest partycypacja polityczna;
- wymienia formy niekonwencjonalnej partycypacji politycznej w Rzeczypospolitej Polskiej;
- podaje historyczne i współczesne przykłady obywatelskiego nieposłuszeństwa;
- wymienia podstawowe cechy obywatelskiego nieposłuszeństwa;
- sporządza według wzoru przykładową petycję;
- wyjaśnia, jaką rolę odgrywają współczesne media w debacie publicznej;
- zbiera i przedstawia informacje na temat przebiegu debaty publicznej dotyczącej wybranego problemu;
- omawia główne funkcje mediów;
- charakteryzuje główne typy mediów działających w Polsce;
- charakteryzuje wybrany tygodnik społeczno-polityczny wychodzący w Polsce – z uwzględnieniem grupy odbiorców, formy przekazu, orientacji ideologicznej, typu własności;
- wyjaśnia znaczenie terminów: „media masowe”, „media społecznościowe”, „czwarta władza”;
- podaje przykłady kontroli realizowanej przez media wobec organów władzy;
- odczytuje z różnorodnych źródeł [tabele, wykresy i schematy przedstawiające wyniki badań opinii publicznej, źródła ikonograficzne i narracyjne] informacje dotyczące mediów masowych;
- wymienia podstawowe mechanizmy manipulacji wykorzystywane w mediach;
- wymienia zasady krytycznej analizy przekazów medialnych;
- przedstawia rolę Rady Etyki Mediów w Polsce;
- właściwie posługuje się pojęciami: „propaganda”, „manipulacja”, „bańka informacyjna”, „kampania społeczna”;
- przedstawia zagrożenia wynikające z bezkrytycznego korzystania ze współczesnych mediów;
- określa cechy kampanii społecznych;
- omawia poszczególne etapy realizacji kampanii społecznej;
- przedstawia cele i zadania wybranej kampanii społecznej;
- wyjaśnia, jaką rolę odgrywają media społecznościowe we współczesnym życiu politycznym;
- wymienia podstawowe zasady badania opinii publicznej;

- omawia poszczególne etapy procesu przeprowadzania sondaży;
- odczytuje z dostępnych źródeł [tabele, wykresy i schematy] informacje dotyczące wyników badań opinii publicznej;
- właściwie posługuje się terminami: „badanie opinii publicznej”, „sondaż”;
- podaje przykłady ośrodków zajmujących się badaniem opinii publicznej w Polsce;
- wymienia główne cechy demokratycznych partii politycznych;
- charakteryzuje główne funkcje i formy aktywności partii politycznych w państwach demokratycznych;
- przedstawia związki między partiami politycznymi a społeczeństwem;
- prawidłowo posługuje się terminem „polityka bez ideologii”;
- rozpoznaje przejawy polityki bez ideologii;
- wyjaśnia, czym jest system partyjny;
- wymienia główne cechy poszczególnych systemów partyjnych w państwach demokratycznych [systemy: dwupartyjny, dwublokowy, partii dominującej, dwóch partii dominujących, rozbięcia wielopartyjnego, kooperacji partii];
- wymienia główne cechy systemów partyjnych w państwach niedemokratycznych [systemy: monopartyjny, partii hegemonicznej];
- interpretuje przepisy Konstytucji RP dotyczące pluralizmu politycznego;
- charakteryzuje partie polityczne działające współcześnie w Rzeczypospolitej Polskiej – z uwzględnieniem reprezentowanych przez te ugrupowania ideologii;
- omawia pozycję poszczególnych partii politycznych w Polsce w świetle ostatnich wyborów parlamentarnych;
- odczytuje z różnych źródeł [tabele, wykresy i schematy prezentujące wyniki badań opinii publicznej, źródła ikonograficzne i narracyjne] informacje dotyczące stosunku społeczeństwa polskiego do partii politycznych;
- wymienia funkcje opozycji politycznej i przykłady realizowanych przez nią zadań;
- rozróżnia podstawowe rodzaje opozycji;
- podaje przykłady ograniczania praw opozycji we współczesnej polityce;
- przedstawia funkcje wyborów w państwach demokratycznych i niedemokratycznych;
- wyjaśnia podstawowe zasady wyborcze;
- rozpoznaje systemy wyborcze: większościowy, proporcjonalny i mieszany;
- właściwie posługuje się terminem „próg wyborczy” [„klauzura zaporowa”];
- przedstawia wpływ systemów wyborczych na kształt systemów partyjnych;
- przedstawia rozwiązania prawne w systemie proporcjonalnym, które sprzyjają personalizacji wyborów i stabilności rządu;
- wymienia główne cechy kampanii wyborczej;
- wymienia główne formy przekazu i środki perswazji wykorzystywane w kampaniach wyborczych;
- wymienia główne cechy skutecznych haseł wyborczych;
- wyjaśnia, jaka jest rola internetu we współczesnych kampaniach wyborczych;
- podaje przykłady nieetycznego wykorzystywania mediów społecznościowych w kampaniach wyborczych;
- wymienia podmioty sprawujące władzę;
- wskazuje środki sprawowania władzy;
- wymienia cechy pożądane u przywódców politycznych w państwie demokratycznym;
- wymienia cechy współczesnych monarchii absolutnych, konstytucyjnych, parlamentarnych;
- właściwie posługuje się terminami „forma rządu” i „forma państwa”;
- przedstawia sposoby wyboru głowy państwa wykorzystywane we współczesnych republikach;
- wymienia klasyczne kompetencje głowy państwa we współczesnych systemach republikańskich;
- charakteryzuje podstawowe formy funkcjonowania głowy państwa we współczesnych republikach [organ jednoosobowy, organ kolegialny];
- charakteryzuje funkcje legislatywy w państwie demokratycznym: ustrojodawczą, ustawodawczą, kontrolną kreacyjną;

- rozróżnia od siebie struktury parlamentu: monokameralną i bikameralną;
- rozpoznaje dwa podstawowe tryby pracy parlamentu;
- właściwie posługuje się terminami: „inicjatywa ustawodawcza”, „proces legislacyjny”, „legislatywa”;
- wyjaśnia, na czym polega zasada jawności obrad parlamentu;
- wyjaśnia, na czym polegają mandat wolny i mandat związany;
- wyjaśnia, na czym polega immunitet parlamentarny;
- właściwie posługuje się terminami: „egzekutywa”, „wotum zaufania”;
- rozróżnia dwa modele władzy wykonawczej: monokratyczny i dualistyczny;
- wyjaśnia, na czym polega odpowiedzialność polityczna [indywidualna i kolegialna];
- wyjaśnia, na czym polega funkcjonowanie rządów: koalicyjnego, większościowego i mniejszościowego;
- przedstawia mechanizmy tworzenia koalicji gabinetowych;
- wymienia różne możliwe typy relacji między głową państwa a rządem;
- wyjaśnia, na czym polega zjawisko koabitacji, odwołując się do przykładów znanych z Republiki Francuskiej;
- charakteryzuje relacje między premierem i jego gabinetem a monarchą w Wielkiej Brytanii;
- wyjaśnia, czym jest system polityczny;
- określa, które systemy rządów dominują na poszczególnych kontynentach;
- wymienia podstawowe cechy systemów: parlamentarno-gabinetowego, prezydenckiego, kanclerskiego, semiprezydenckiego, parlamentarno-komitetowego, superprezydenckiego;
- charakteryzuje podstawowe rozwiązania ustrojowe [organy, ich kompetencje i łączące je wzajemne zależności] funkcjonujące w Wielkiej Brytanii, we Francji, w Niemczech, Szwajcarii, USA i Rosji;
- podaje przykłady państw unitarnych i złożonych we współczesnym świecie;
- wymienia podstawowe rodzaje państw złożonych;
- wymienia przyczyny ustanawiania terytoriów autonomicznych;
- wyjaśnia, na czym polega autonomia;
- przedstawia kompetencje i znaczenie organów władzy regionalnej w wybranych państwach federalnych i unitarnych [Republika Francuska, Królestwo Hiszpanii, Republika Federalna Niemiec i Konfederacja Szwajcarska];
- przedstawia przyczyny i przejawy procesów dezintegracyjnych we współczesnej Europie;
- właściwie posługuje się terminami: „agresja”, „implozja”, „secesja”, „likwidacja państwa”;
- rozpoznaje przejawy zagrożeń dla prawidłowego funkcjonowania demokracji;
- wymienia cechy państw autorytarnego i totalitarnego;
- charakteryzuje reżim hybrydowy;
- przedstawia cechy wybranego niezachodniego reżimu demokratycznego lub hybrydowego [np. reżimu w Wielonarodowym Państwie Boliwia, Republice Indii, Republice Południowej Afryki czy Republice Singapuru];
- przedstawia cechy wybranego niezachodniego reżimu niedemokratycznego [np. w Arabii Saudyjskiej, Białorusi, Chinach, Koreańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej i Turkmenistanie];
- wyjaśnia, czym Konstytucja RP różni się od innych źródeł powszechnie obowiązującego prawa w Polsce;
- wyjaśnia, na czym polegają szczególna treść, szczególna forma i szczególna moc Konstytucji RP;
- przedstawia rodzaje stanów nadzwyczajnych w Polsce;
- właściwie posługuje się terminami: „preambuła”, „nowelizacja konstytucji”;
- wyjaśnia znaczenie zasad ustrojowych zawartych w Konstytucji RP: zasady republikańskiej formy rządu, zasady demokratycznego państwa prawa, zasady unitarnej formy państwa, zasady suwerenności narodu, zasady konstytucjonalizmu, zasady gwarancji praw i wolności, zasady podziału i równowagi władz, zasady pluralizmu politycznego i społecznego, zasady decentralizacji władzy publicznej, zasady samorządności, zasady społecznej gospodarki rynkowej;
- omawia konstytucyjne zasady dotyczące wyborów w Polsce;
- wymienia obowiązujące w Polsce zasady przeprowadzania wyborów do Sejmu RP, Senatu RP, Parlamentu Europejskiego, organów samorządu terytorialnego;
- właściwie posługuje się terminami: „czynne prawo wyborcze”, „bierne prawo wyborcze”, „większość względna”, „większość bezwzględna”, „okręg wyborczy”, „obwód głosowania”, „mandat”, „próg

wyborczy”, „partycypacja”;

- wyjaśnia, na czym polega partycypacja;
- wyjaśnia wpływ przeprowadzania konsultacji i informowania społeczeństwa przez organy władzy na poziom partycypacji obywatelskiej w Polsce;
- charakteryzuje główne kompetencje i funkcje Sejmu RP i Senatu RP;
- wymienia główne organy Sejmu RP i Senatu RP;
- wymienia główne zasady funkcjonowania parlamentu w Polsce;
- wyjaśnia, czym jest mandat wolny;
- wyjaśnia, jaka jest struktura Zgromadzenia Narodowego;
- wymienia główne kompetencje Zgromadzenia Narodowego;
- podaje zasady określające poszczególne większości parlamentarne: zwykłą, bezwzględną, kwalifikowaną;
- wymienia podmioty decydujące o skróceniu kadencji Sejmu RP;
- wyjaśnia znaczenie terminów: „mandat poselski”, „mandat senatorski”, „kadencja”, „klub poselski”, „koło poselskie”, „kworum”;
- sporządza, na podstawie własnych obserwacji, notatkę prasową o przebiegu wybranych obrad Sejmu RP lub Senatu RP;
- charakteryzuje funkcje i kompetencje Prezydenta RP;
- charakteryzuje rolę Prezydenta RP: w polityce zagranicznej, jako zwierzchnika sił zbrojnych, w sprawach związanych z bezpieczeństwem państwa;
- omawia zasady odpowiedzialności konstytucyjnej Prezydenta RP;
- wymienia źródła prawa wydawane przez Prezydenta RP;
- wyjaśnia znaczenie zasady kontrasygnaty;
- określa rolę prerogatyw dla pozycji ustrojowej Prezydenta RP;
- wymienia zadania Prezesa Rady Ministrów;
- omawia poszczególne sposoby powoływania Rady Ministrów;
- wymienia sytuacje, w których premier składa dymisję Rady Ministrów;
- przedstawia zasady uchwalania konstruktywnego wotum nieufności i wotum nieufności wobec poszczególnych ministrów;
- omawia zasady konstytucyjnej odpowiedzialności członków rządu;
- wymienia podstawowe obszary działania rządu;
- charakteryzuje strukturę administracji publicznej w Polsce;
- charakteryzuje rolę wojewody i wymienia jego zadania;
- wyjaśnia, czym jest służba cywilna, i wymienia jej zadania;
- wyjaśnia, na czym polega różnica między władzą sądowniczą a wymiarem sprawiedliwości;
- charakteryzuje konstytucyjne zasady regulujące funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości: zasadę instancyjności, zasadę udziału obywateli w postępowaniu sądowym, zasadę jednolitości sądów, zasadę prawa do sądu, zasadę jawności postępowania sądowego;
- omawia zadania Sądu Najwyższego, Trybunału Konstytucyjnego, Trybunału Stanu, Naczelnego Sądu Administracyjnego;
- przedstawia strukturę Sądu Najwyższego;
- wymienia zadania sądów rejonowego, okręgowego i apelacyjnego;
- charakteryzuje zadania i strukturę sądownictwa administracyjnego;
- wymienia kompetencje Krajowej Rady Sądownictwa;
- wymienia podmioty kontrolowane przez NIK i określa zakres kontroli przeprowadzanych przez ten organ;
- charakteryzuje sposób powoływania Rzecznika Praw Obywatelskich oraz przedstawia jego zadania i formy podejmowanych przez niego aktywności;
- wymienia zadania Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji;
- charakteryzuje strukturę prokuratury i wymienia jej zadania;
- wymienia obowiązki prokuratora;

- wyjaśnia znaczenie zasad regulujących działania samorządu terytorialnego w Polsce [zasady subsydiarności i decentralizacji];
- wymienia zadania poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej;
- wymienia źródła dochodów jednostek samorządu terytorialnego;
- omawia zasady tworzenia budżetu jednostek samorządu terytorialnego.
- wyjaśnia, czym są polityki publiczne;
- wymienia rodzaje polityk publicznych;
- podaje przykłady świadczeń publicznych [usług społecznych, usług socjalnych];
- wymienia czynniki kształtujące polityki publiczne;
- wskazuje główne zasady polityk publicznych w Polsce;
- wymienia narzędzia/instrumenty umożliwiające realizację polityk publicznych;
- podaje kryteria oceny programów publicznych.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „finanse publiczne”, „środki publiczne”, „budżet państwa” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- podaje przykłady aktywności państwa w obszarze gospodarki;
- wymienia czynniki wpływające na politykę gospodarczą państwa;
- wskazuje podstawowe cechy różnych modeli polityki gospodarczej państwa [gospodarka centralnie sterowana, gospodarka rynkowa];
- wymienia źródła, z których można pozyskać środki publiczne;
- przedstawia zasady uchwalania ustawy budżetowej;
- wskazuje i omawia główne cele i kierunki strategii rozwoju gospodarczego państwa polskiego.
- wyjaśnia znaczenie terminów „region” i „rozwój regionalny” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- wskazuje podstawowe cele rozwoju regionalnego;
- wymienia podstawowe czynniki rozwoju regionalnego;
- przedstawia instrumenty polityki regionalnej państwa polskiego;
- wymienia cechy podstawowych modeli polityki regionalnej państwa [model wsparcia ośrodków wzrostu, model wyrównywania różnic międzyregionalnych];
- podaje główne założenia strategii rozwoju regionalnego państwa polskiego.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „przemysł”, „okręg przemysłowy”, „gospodarka żywnościowa” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- wymienia cele i instrumenty polityki przemysłowej państwa polskiego;
- wskazuje podstawowe instrumenty gospodarki żywnościowej;
- charakteryzuje wybrane rozwiązanie wykorzystywane przez państwo polskie w ramach polityki przemysłowej [założenia, instrumenty, rezultaty];
- charakteryzuje wybrane rozwiązanie wykorzystywane przez państwo polskie w ramach gospodarki żywnościowej [założenia, instrumenty, rezultaty];
- uzasadnia konieczność zapewnienia społeczeństwu bezpieczeństwa żywnościowego;
- wymienia podstawowe założenia i instrumenty polityki rolnej Unii Europejskiej.
- wymienia podstawowe problemy związane z ochroną środowiska naturalnego;
- uzasadnia konieczność ochrony środowiska naturalnego;
- buduje wnioski dotyczące obowiązków państwa i obywateli w zakresie ochrony środowiska naturalnego na podstawie analizy przepisów prawnych z *Konstytucji RP*;
- wymienia cele i instrumenty polityki państwa w zakresie ochrony środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego Polski;
- omawia wybrane inicjatywy państwa polskiego na rzecz ochrony środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego [założenia, instrumenty, rezultaty];
- ocenia świadomość ekologiczną – własną i społeczeństwa polskiego.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „społeczeństwo informacyjne”, „badania naukowe”, „innowacje” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- wymienia podstawowe cechy społeczeństwa informacyjnego;

- wskazuje pozytywne i negatywne aspekty funkcjonowania społeczeństwa informacyjnego;
- wymienia cele i instrumenty polityki państwa w zakresie badań naukowych i innowacji;
- uzasadnia konieczność prowadzenia przez państwo działań na rzecz rozwoju nauki i innowacyjności.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „bezpieczeństwo wewnętrzne państwa”, „bezpieczeństwo zewnętrzne państwa”, „potencjał strategiczny”, „środowisko bezpieczeństwa”, „cele strategiczne”, „strategia bezpieczeństwa”, „porządek publiczny” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- wyjaśnia, jaki wpływ ma potencjał strategiczny na siłę państwa;
- buduje wnioski dotyczące obowiązków państwa w zakresie bezpieczeństwa na podstawie analizy przepisów prawnych z *Konstytucji RP*;
- wymienia cele strategii bezpieczeństwa narodowego Polski;
- podaje przykłady działań realizujących poszczególne cele strategii bezpieczeństwa narodowego Polski;
- wymienia uprawnienia Prezydenta RP i Rady Ministrów w zakresie bezpieczeństwa państwa;
- wymienia główne zadania i uprawnienia: Biura Bezpieczeństwa Narodowego, Straży Granicznej, Służby Ochrony Państwa, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Policji.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „dobrobyt społeczny”, „polityka prorodzinna”, „polityka senioralna”, „polityka rynku pracy”, „emerytura”, „renta”, „zasilek” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- wyjaśnia znaczenie zasady solidaryzmu społecznego określającej działanie systemu ubezpieczeń społecznych;
- wymienia cele i instrumenty polityki społecznej państwa polskiego;
- uzasadnia konieczność funkcjonowania systemu ubezpieczeń społecznych;
- wymienia cechy systemu ubezpieczeń społecznych w Polsce;
- rozróżnia ubezpieczenia: emerytalne, rentowe, chorobowe i wypadkowe;
- przedstawia zadania Zakładu Ubezpieczeń Społecznych;
- wymienia formy pomocy społecznej w Polsce;
- wskazuje instrumenty polityki rynku pracy w Polsce;
- przedstawia wybrane działania urzędu pracy w swoim powiecie;
- wyjaśnia, jakie są przyczyny starzenia się społeczeństwa;
- wymienia skutki społeczno-ekonomiczne procesu starzenia się społeczeństwa;
- przedstawia działania rządu mające na celu ograniczenie zjawiska starzenia się społeczeństwa [cele, formy, rezultaty];
- wymienia główne programy realizowane w ramach polityki prorodzinnej w Polsce.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „ubezpieczenia zdrowotne”, „służba zdrowia”, „zasilek” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- wymienia podstawowe obowiązki państwa z zakresu ochrony zdrowia;
- buduje wnioski dotyczące obowiązków państwa w zakresie ochrony zdrowia na podstawie analizy przepisów prawnych z *Konstytucji RP*;
- wymienia instytucje tworzące system ochrony zdrowia w Polsce;
- podaje zadania Narodowego Funduszu Zdrowia;
- omawia podstawowe zasady korzystania z systemu ochrony zdrowia w Polsce.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „kultura”, „kultura narodowa”, „dziedzictwo kulturowe”, „mecenat” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- uzasadnia konieczność aktywności państwa w obszarze kultury;
- przedstawia podstawowe obowiązki państwa w obszarze kultury;
- wymienia narodowe instytucje kultury działające w Polsce;
- analizuje przepisy prawne z *Konstytucji RP* dotyczące polityki kulturalnej.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „religia”, „wyznanie”, „kult”, „ateizm”, „konkordat” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- charakteryzuje podstawowe modele relacji państwo–Kościół [model państwa świeckiego, model państwa wyznaniowego];
- formułuje wnioski dotyczące relacji Rzeczypospolitej Polskiej z Kościołem katolickim na podstawie

wybranych przepisów prawnych z konkordatu;

- buduje wnioski dotyczące funkcjonowania wybranego Kościoła lub związku wyznaniowego w Polsce na podstawie analizy przepisów z odpowiedniej ustawy;
- formułuje wnioski dotyczące wolności sumienia i religii w Polsce na podstawie analizy przepisów z *Konstytucji RP*.

Wymagania rozszerzające (ocena dobra, bardzo dobra i celująca)

Uczeń:

- charakteryzuje główne funkcje społeczeństwa obywatelskiego;
- przedstawia XIX-wieczne tradycje polskiego społeczeństwa obywatelskiego;
- omawia funkcje kapitału społecznego;
- porównuje poziom zaufania społecznego i kapitału społecznego w Polsce i w wybranych krajach europejskich;
- charakteryzuje trzy sektory działalności społeczno-gospodarczej w państwie;
- omawia procedurę rejestracji stowarzyszeń w Polsce;
- porównuje sposób zakładania oraz zasady funkcjonowania fundacji i stowarzyszeń w Polsce;
- interpretuje przepisy prawne dotyczące funkcjonowania stowarzyszeń, fundacji i organizacji pożytku publicznego w Rzeczypospolitej Polskiej;
- analizuje różnorodne materiały źródłowe [źródła narracyjne, ikonograficzne] dotyczące organizacji z trzeciego sektora;
- przedstawia działalność wybranego think tanku;
- przedstawia związki zawodowe i centrale związkowe funkcjonujące współcześnie w Rzeczypospolitej Polskiej;
- prezentuje organizacje pracodawców funkcjonujące współcześnie w Rzeczypospolitej Polskiej;
- porównuje ze sobą cele i formy działania związków zawodowych i organizacji pracodawców;
- wyjaśnia, czym jest lobbing;
- interpretuje przepisy prawne dotyczące funkcjonowania spółdzielni, związków zawodowych, organizacji pracodawców i samorządów zawodowych w Rzeczypospolitej Polskiej;
- charakteryzuje proces kształtowania się kultury politycznej jednostki i społeczeństwa;
- analizuje – z wykorzystaniem wyników badań opinii publicznej – kulturę polityczną wybranych społeczeństw, grup społecznych lub formacji politycznych;
- porównuje frekwencję wyborczą w Polsce i w innych państwach demokratycznych;
- uzasadnia, że korzystanie przez obywateli z praw i wolności politycznych jest konieczne dla właściwego funkcjonowania demokracji;
- charakteryzuje główne formy partycypacji politycznej: konwencjonalną, niekonwencjonalną, symboliczną;
- wyjaśnia, na czym polega demokracja uczestnicząca;
- interpretuje przepisy prawne dotyczące różnych form partycypacji politycznej;
- przedstawia główne etapy rozwoju mediów masowych;
- porównuje funkcjonowanie mediów w państwach demokratycznych i niedemokratycznych [autorytarnych i totalitarnych];
- wykazuje, że poziom krytycyzmu mediów często zależy od ich orientacji politycznej;
- dokonuje krytycznej analizy wybranego przekazu medialnego;
- charakteryzuje wybrane mechanizmy manipulacji medialnej;
- podaje cechy propagandy;
- wymienia przyczyny powstawania baniek informacyjnych i zagrożenia wynikające z ich istnienia;
- analizuje przepisy prawne z Karty etycznej mediów obowiązującej w Polsce;
- analizuje przebieg wybranej kampanii społecznej, w tym ocenia trafność i efektywność działań podjętych w jej ramach;
- opracowuje ramowy program kampanii społecznej dotyczącej wybranego problemu z życia społecznego;

- charakteryzuje narzędzia wykorzystywane w badaniach opinii publicznej;
- przygotowuje i przeprowadza w najbliższym otoczeniu minisondaż opinii publicznej dotyczący wybranego zagadnienia;
- podaje przykłady wpływu opinii publicznej i postaw politycznych rozpowszechnionych w społeczeństwie na decyzje organów władzy różnego szczebla;
- wymienia główne etapy ewolucji instytucjonalnej i ideologicznej partii politycznych;
- przedstawia typologie partii politycznych;
- omawia na wybranych przykładach zjawisko kryzysu partii politycznych;
- odczytuje z różnych źródeł [teksty narracyjne i normatywne, źródła ikonograficzne, wykresy i tabele prezentujące wyniki badań opinii publicznej] informacje dotyczące współczesnych partii politycznych;
- wykazuje, że w państwach niedemokratycznych mogą istnieć systemy charakteryzujące się pozornym pluralizmem lub takie, w których partie nie mają realnego znaczenia;
- analizuje systemy partyjne w wybranych państwach demokratycznych;
- charakteryzuje fazy rozwoju systemu partyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej;
- przedstawia i analizuje kryteria klasyfikacji partii politycznych w Polsce;
- interpretuje przepisy prawne z Ustawy o partiach politycznych;
- analizuje zasady finansowania partii politycznych w Polsce;
- wyjaśnia, na czym polega różnica między opozycją polityczną a opozycją parlamentarną;
- charakteryzuje rolę opozycji politycznej w wybranych procedurach sprawowania władzy;
- wyjaśnia znaczenie terminów: „obstrukcja parlamentarna”, „koabitacja”;
- omawia – na współczesnych przykładach – przypadki ograniczania praw opozycji;
- wyjaśnia znaczenie terminów: „równość formalna”, „równość materialna”, „wybory pluralne”, „nierówna reprezentacja”, „gerrymandering”;
- porównuje funkcje wyborów w państwach demokratycznych i niedemokratycznych;
- przedstawia metody łamania zasad regulujących procedury wyborcze oraz przyczyny i skutki tego typu naruszeń;
- interpretuje przepisy z aktów prawnych określających zasady wyborcze;
- analizuje wybrane elementy kampanii wyborczej [w tym hasła wyborcze, slogany, plakaty, ulotki, spoty i memy internetowe] pod kątem ich skuteczności, atrakcyjności i zgodności z programem danej partii politycznej;
- analizuje różnorodne materiały źródłowe dotyczące kampanii wyborczych, w tym programy wyborcze partii politycznych;
- wyjaśnia, na czym polega wpływ sondaży przedwyborczych na wynik wyborów;
- omawia cechy pożądane u przywódców politycznych w państwie demokratycznym;
- porównuje sposoby sprawowania władzy w państwach demokratycznym i niedemokratycznym;
- na podstawie literatury [np. fragmentów rozprawy Księżę Niccolò Machiavellego lub reportażu Cesarz Ryszarda Kapuścińskiego] wskazuje podstawowe mechanizmy sprawowania władzy;
- porównuje współczesne monarchie absolutne, konstytucyjne i parlamentarne;
- analizuje normy dotyczące sukcesji we współczesnych monarchiach;
- porównuje znaczenie terminów „forma rządu” i „forma państwa”;
- podaje przykłady kolegialnych organów pełniących funkcję głowy państwa;
- odczytuje z dostępnych źródeł [schematy, teksty narracyjne] informacje dotyczące organów pełniących funkcję głowy państwa w różnych systemach rządów i różnych państwach;
- odczytuje z dostępnych źródeł [schematy, teksty narracyjne] informacje dotyczące władzy ustawodawczej w różnych systemach rządów i różnych państwach;
- porównuje immunitety parlamentarne: formalny i materialny;
- analizuje wady i zalety immunitetów parlamentarnych: formalnego i materialnego;
- wymienia konsekwencje stosowania mandatu wolnego i mandatu związanego;
- porównuje sposób powoływania rządu w Republice Federalnej Niemiec i Federacji Rosyjskiej;
- porównuje rozwiązania regulujące kwestię odpowiedzialności politycznej w Republice Federalnej Niemiec i Federacji Rosyjskiej;
- porównuje sytuację rządów mniejszościowych i większościowych, z uwzględnieniem ich stabilności

i dostępnych im możliwości działania;

- porównuje funkcjonowanie koalicji rządowych w Republice Federalnej Niemiec i Republice Francuskiej;
- odczytuje z różnych źródeł [schematy, teksty narracyjne] informacje dotyczące władzy wykonawczej w różnych systemach rządów i różnych państwach;
- odczytuje z dostępnych źródeł [schematy, teksty narracyjne] informacje dotyczące wybranych systemów rządów;
- charakteryzuje pozycję i kompetencje głowy państwa w systemach prezydenckim i superprezydenckim;
- porównuje pozycję i kompetencje szefa rządu w systemach parlamentarno-gabinetowym i kanclerskim;
- wymienia rozwiązania charakterystyczne dla systemów rządów funkcjonujących w Wielkiej Brytanii, we Francji, w Niemczech, USA, Szwajcarii i Rosji;
- charakteryzuje sytuację terytoriów autonomicznych w wybranych państwach europejskich;
- odczytuje z dostępnych źródeł [schematy, teksty narracyjne] informacje dotyczące procesów dezintegracji terytorialnej we współczesnym świecie;
- porównuje rozwiązania terytorialno-prawne występujące w państwach złożonych różnego typu;
- porównuje kompetencje i znaczenie organów władzy regionalnej w wybranych państwach federalnych i unitarnych [Republika Francuska, Królestwo Hiszpanii, Republika Federalna Niemiec i Konfederacja Szwajcarska];
- porównuje cechy państw totalitarnych i autorytarnych;
- odczytuje z dostępnych źródeł [schematy, teksty narracyjne] informacje dotyczące systemów politycznych funkcjonujących w państwach niezachodnich;
- na podstawie danych statystycznych ukazujących wskaźnik demokracji w różnych państwach ocenia poziom przestrzegania standardów demokratycznych na świecie;
- analizuje treść preambuły Konstytucji RP;
- na podstawie schematów, tekstów narracyjnych odczytuje informacje dotyczące Konstytucji RP;
- prawidłowo posługuje się jednostkami redakcyjnymi Konstytucji RP;
- przedstawia warunki wprowadzania stanów nadzwyczajnych w Polsce;
- interpretuje przepisy prawne Konstytucji RP;
- porównuje zasady i procedury przeprowadzania wyborów do Sejmu RP, Senatu RP, Parlamentu Europejskiego i organów samorządu terytorialnego oraz na Prezydenta RP;
- odczytuje z dostępnych źródeł [schematy, teksty narracyjne] informacje dotyczące procedur demokratycznych w Polsce;
- wyjaśnia co to znaczy, że wynik referendum jest wiążący;
- przedstawia zasady organizacji referendów różnego typu w Polsce;
- wyjaśnia, jakie są zasady realizacji inicjatywy ludowej w Polsce;
- przygotowuje wystąpienie dotyczące sprawy, której poświęcone były obserwowane przez niego obrady Sejmu RP lub Senatu RP;
- przedstawia skład i główne zadania organów Sejmu RP i Senatu RP;
- omawia sytuacje, w których następuje wygaśnięcie mandatu poselskiego lub senatorskiego;
- porównuje immunitet materialny z immunitetem formalnym;
- odczytuje z dostępnych źródeł [schematy, teksty narracyjne, tabele i wykresy prezentujące wyniki badania opinii publicznej] informacje dotyczące polskiego parlamentu;
- charakteryzuje relacje między Prezydentem RP a Radą Ministrów, Sejmem RP i Senatem RP;
- charakteryzuje relacje pomiędzy Prezydentem RP a organami władzy sądowniczej;
- wykazuje, że w Polsce funkcjonują niektóre elementy systemu semiprezydenckiego;
- odczytuje z dostępnych źródeł [schematy, teksty narracyjne, tabele i wykresy prezentujące wyniki badań opinii publicznej] informacje dotyczące Prezydenta RP;
- porównuje zasady i mechanizmy regulujące wyłanianie rządu w Rzeczypospolitej Polskiej z analogicznymi procedurami obowiązującymi w Republice Federalnej Niemiec;
- charakteryzuje relacje między Radą Ministrów a Prezydentem RP, Sejmem RP i Senatem RP;
- wyjaśnia, na czym polega różnica między administracją zespoloną a administracją niezespoloną;
- omawia zasady organizacji służby cywilnej w Rzeczypospolitej Polskiej;
- wykazuje, że w Polsce występują elementy systemów parlamentarno-gabinetowego i kanclerskiego;

- odczytuje z dostępnych źródeł [schematy, teksty narracyjne, tabele i wykresy prezentujące wyniki badania opinii publicznej] informacje dotyczące Rady Ministrów RP i innych organów administracji publicznej;
- analizuje konstytucyjne gwarancje niezawisłości sędziowskiej;
- wymienia zasady powoływania ławników i charakteryzuje ich rolę w postępowaniu sądowym;
- odczytuje z dostępnych źródeł [schematy, teksty narracyjne] informacje dotyczące sądów i trybunałów w Rzeczypospolitej Polskiej;
- przedstawia procedurę postawienia danej osoby przed Trybunałem Stanu;
- omawia procedurę kontroli konstytucyjności źródeł prawa powszechnie obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej;
- charakteryzuje strukturę i przedstawia sposób powoływania Krajowej Rady Sądownictwa;
- charakteryzuje organizację Najwyższej Izby Kontroli;
- omawia warunki składania skargi do Rzecznika Praw Obywatelskich;
- odczytuje z dostępnych źródeł [schematy, teksty narracyjne, tabele i wykresy prezentujące wyniki badań opinii publicznej] informacje dotyczące organów kontroli państwowej i ochrony prawa;
- charakteryzuje strukturę i kompetencje poszczególnych organów samorządu terytorialnego [w gminie, powiecie i województwie];
- przedstawia uprawnienia nadzorcze premiera, wojewody i regionalnych izb obrachunkowych wobec organów samorządu terytorialnego;
- odczytuje z dostępnych źródeł [schematy, teksty narracyjne, tabele i wykresy prezentujące wyniki badania opinii publicznej] informacje dotyczące samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej;
- porównuje ze sobą różne koncepcje społeczeństwa obywatelskiego;
- charakteryzuje formy funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego w Polsce w czasach komunistycznych;
- formułuje argumenty i kontrargumenty w dyskusji na temat kapitału społecznego i społeczeństwa obywatelskiego w Polsce;
- określa, jakie znaczenie ma funkcjonowanie organizacji z trzeciego sektora życia publicznego dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego;
- formułuje argumenty i kontrargumenty w dyskusji poświęconej np. roli organizacji pozarządowych we współczesnym świecie;
- przedstawia tradycje ruchu spółdzielczego w Polsce;
- formułuje argumenty i kontrargumenty w dyskusji poświęconej np. roli związków zawodowych we współczesnych państwach demokratycznych;
- interpretuje przepisy prawne określające zasady prowadzenia lobbingu;
- charakteryzuje typy polityków według klasyfikacji Maxa Webera;
- buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji na temat, np. kultury politycznej współczesnego społeczeństwa polskiego;
- porównuje i ocenia różne formy partycypacji politycznej;
- charakteryzuje i ocenia różne sposoby podnoszenia frekwencji wyborczej w państwach demokratycznych;
- buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji poświęconej np.: znaczenia partycypacji politycznej we współczesnej Polsce, historycznym i współczesnym przejawom obywatelskiego nieposłuszeństwa;
- charakteryzuje i ocenia funkcjonowanie wybranych mediów społecznościowych;
- formułuje argumenty i kontrargumenty w dyskusji na temat wpływu mediów społecznościowych na: na życie młodych ludzi w Polsce, funkcjonowanie społeczeństw demokratycznych, przemiany społeczno-polityczne na świecie, charakter debaty publicznej w Polsce;
- porównuje różnorodne przekazy medialne dotyczące wybranego problemu z życia publicznego, ze szczególnym uwzględnieniem zastosowanych metod manipulacji;
- porównuje wybrane kampanie społeczne;
- ocenia, z uwzględnieniem zasad etyki dziennikarskiej, wybrany tygodnik społeczno-polityczny wydawany w Polsce;
- analizuje możliwość wpływu opinii publicznej i postaw politycznych rozpowszechnionych

w społeczeństwie na decyzje organów władzy różnego szczebla;

- przedstawia w tabeli lub na wykresie wyniki przeprowadzonego przez siebie minisondażu opinii publicznej oraz przeprowadza ich analizę;
- porównuje podziały socjopolityczne występujące w Europie Zachodniej i Europie Środkowo-Wschodniej;
- opisuje partie polityczne z zastosowaniem diagramu Nolana;
- organizuje na forum społeczności szkolnej debatę na temat roli partii politycznych w społeczeństwie demokratycznym oraz aktywnie uczestniczy w zainicjowanej dyskusji, budując odpowiednie argumenty i kontrargumenty;
- porównuje zasady, uwarunkowania i konsekwencje funkcjonowania różnych systemów partyjnych w państwach demokratycznych [systemy: dwupartyjny, dwublokowy, partii dominującej, dwóch partii dominujących, rozbitcia wielopartyjnego, kooperacji partii];
- buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji na temat sposobów finansowania partii politycznych w Polsce;
- dokonuje analizy wybranych przepisów ze statutów partii politycznych działających w Polsce;
- charakteryzuje różne rodzaje opozycji politycznej;
- analizuje dyskurs współczesnej opozycji dotyczący ograniczania jej praw i ocenia trafność argumentów zgłaszanych przez polityków opozycyjnych;
- porównuje ze sobą poszczególne systemy wyborcze;
- porównuje różne metody przeliczania głosów w systemie proporcjonalnym i przedstawia konsekwencje ich zastosowania [metoda d'Hondta, metoda Sainte-Laguë, metoda Hare'a-Niemeyera];
- analizuje argumenty na rzecz poszczególnych systemów wyborczych: większościowego, proporcjonalnego i mieszanego;
- porównuje strategie wybranych partii politycznych w kilku ostatnich kampaniach wyborczych;
- wyjaśnia, z czego wynikają różnice między wynikami wyborów a wynikami sondaży przedwyborczych;
- porównuje różne style przywództwa politycznego;
- analizuje informacje dotyczące funkcjonowania kolegalnej głowy państwa w wybranych państwach świata;
- gromadzi i przedstawia informacje na temat kompetencji głowy państwa w wybranej monarchii współczesnej;
- interpretuje przepisy prawne z konstytucji i innych źródeł normatywnych odnoszące się do głowy państwa w wybranych państwach świata;
- omawia uwarunkowania wpływające na funkcjonowanie bikameralnych parlamentów;
- przedstawia argumenty i kontrargumenty w dyskusji na temat wad i zalet monokameralnej i bikameralnej struktury parlamentu;
- interpretuje przepisy prawne z konstytucji wybranych państw świata odnoszące się do władzy ustawodawczej;
- porównuje różne typy koalicji rządowych;
- interpretuje przepisy prawne z konstytucji wybranych państw świata odnoszące się do władzy wykonawczej;
- ze sobą elementy klasycznych systemów rządów: uprawnienia głowy państwa, relacje głowy państwa z rządem, relacje między organami władzy ustawodawczej i wykonawczej;
- interpretuje przepisy prawne z konstytucji i innych źródeł normatywnych odnoszące się do systemów rządów w wybranych państwach świata.;
- interpretuje przepisy prawne z konstytucji i innych źródeł normatywnych odnoszące się do ustrojów terytorialno-prawnych funkcjonujących w Republice Francuskiej, Królestwie Hiszpanii, Republice Federalnej Niemiec, Konfederacji Szwajcarskiej i w innych państwach świata;
- formułuje argumenty i kontrargumenty w dyskusji na temat szans i zagrożeń wynikających z procesów dezintegracji terytorialnej w wybranych państwach współczesnych;
- interpretuje przepisy prawne z konstytucji i innych źródeł normatywnych odnoszące się do systemów politycznych funkcjonujących w wybranych państwach niezachodnich;
- wyjaśnia, na czym polegają metody badania jakości demokracji [na przykładzie wskaźnika demokracji];

- charakteryzuje genezę uchwalenia obowiązującej Konstytucji RP;
- charakteryzuje cechy i strukturę polskiej ustawy zasadniczej;
- analizuje zasady ograniczania praw i wolności człowieka w okresie stanów nadzwyczajnych;
- interpretuje przepisy prawne z Konstytucji RP i Kodeksu wyborczego;
- porównuje zasady organizacji referendum różnego typu w Polsce;
- charakteryzuje relacje między legislatywą a egzekutywą w Polsce;
- interpretuje przepisy prawne z Konstytucji RP i innych źródeł normatywnych odnoszące się do Sejmu RP, Senatu RP i Zgromadzenia Narodowego;
- buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji dotyczącej np. instytucji immunitetu poselskiego, roli Senatu RP, postulatów likwidacji lub reformy Senatu RP;
- buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji poświęconej np. kwestii ewentualnego wzmocnienia pozycji ustrojowej Prezydenta RP;
- wyjaśnia, czym jest delikt konstytucyjny;
- charakteryzuje źródła prawa wydawane przez Prezydenta RP;
- interpretuje przepisy prawne z Konstytucji RP i innych źródeł normatywnych odnoszące się do Prezydenta RP;
- interpretuje przepisy prawne z Konstytucji RP i innych źródeł normatywnych odnoszące się do Rady Ministrów i pozostałych organów administracji publicznej;
- porównuje ze sobą procedury powoływania Rady Ministrów RP [procedura I, II i III];
- charakteryzuje poszczególne działy administracji rządowej;
- formułuje argumenty i kontrargumenty w dyskusji na tematy dotyczące zasad funkcjonowania systemu sądownictwa w Polsce i jego ewentualnej reformy;
- wyjaśnia, jakie jest znaczenie Trybunału Konstytucyjnego w polskim systemie prawnym, odwołując się do przykładów rozstrzygniętych przez niego spraw;
- interpretuje przepisy prawne z Konstytucji RP i innych źródeł normatywnych odnoszące się do sądów i trybunałów;
- omawia zasady powoływania członków Sądu Najwyższego, Trybunału Konstytucyjnego, Trybunału Stanu, Naczelnego Sądu Administracyjnego;
- interpretuje przepisy prawne z Konstytucji RP i innych źródeł normatywnych odnoszące się do organów kontroli państwowej i ochrony prawa;
- interpretuje przepisy prawne z Konstytucji RP i innych źródeł normatywnych odnoszące się do samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej;
- porównuje organizację władzy w gminach różnego typu;
- przedstawia strukturę subwencji ogólnej.
- organizuje na forum społeczności szkolnej debatę na temat kapitału społecznego i społeczeństwa obywatelskiego w Polsce oraz aktywnie uczestniczy w zainicjowanej dyskusji;
- gromadzi, analizuje i prezentuje informacje na temat kapitału społecznego oraz społeczeństwa obywatelskiego w Polsce i w wybranych państwach świata;
- przygotowuje i przeprowadza kampanię społeczną mającą na celu wypromowanie wybranej organizacji pozarządowej;
- organizuje na forum społeczności szkolnej debatę poświęconą np. roli organizacji pozarządowych we współczesnym świecie oraz aktywnie uczestniczy w dyskusji;
- aktywnie działa w jednej z organizacji pozarządowych;
- organizuje na forum społeczności szkolnej debatę, np. na temat roli związków zawodowych we współczesnych państwach demokratycznych, oraz aktywnie uczestniczy w zainicjowanej dyskusji;
- gromadzi, analizuje i prezentuje informacje na temat wybranych związku zawodowego, organizacji pracodawców, samorządu zawodowego lub spółdzielni;
- organizuje na forum społeczności szkolnej debatę, np. na temat kultury politycznej współczesnego społeczeństwa polskiego, i aktywnie uczestniczy w zainicjowanej dyskusji, budując odpowiednie argumenty i kontrargumenty;
- przeprowadza na forum społeczności szkolnej kampanię społeczną promującą wartości, działania lub postawy właściwe dla obywatelskiej kultury politycznej;

- organizuje na forum społeczności szkolnej debatę poświęconą np.: znaczeniu partycypacji politycznej we współczesnej Polsce, historycznym i współczesnym przejawom obywatelskiego nieposłuszeństwa, a także aktywnie uczestniczy w zainicjowanej dyskusji;
- gromadzi, analizuje i prezentuje informacje na temat przypadków ograniczania wolności mediów we współczesnych państwach demokratycznych i niedemokratycznych;
- organizuje debatę na forum społeczności szkolnej na temat wpływu mediów społecznościowych na życie młodych ludzi w Polsce, funkcjonowanie społeczeństw demokratycznych, przemiany społeczno-polityczne na świecie, charakter debaty publicznej w Polsce, a także aktywnie uczestniczy w zainicjowanej dyskusji;
- przygotowuje i przeprowadza, np. na forum społeczności szkolnej, kampanię społeczną dotyczącą wybranego problemu życia społecznego;
- dokonuje krytycznej analizy dotyczącej narzędzi, które służą do badania opinii publicznej, oraz sposobów wykorzystywania wyników tego typu pomiarów;
- gromadzi, analizuje i przedstawia informacje dotyczące zjawiska kryzysu partii mainstreamowych w Europie;
- zbiera, analizuje i prezentuje informacje na temat zasad funkcjonowania systemów partyjnych w wybranych państwach demokratycznych i niedemokratycznych;
- organizuje na forum społeczności szkolnej debatę na temat sposobów finansowania partii politycznych w Polsce oraz aktywnie uczestniczy w zainicjowanej dyskusji;
- dokonuje krytycznej analizy współczesnych podziałów w politycznych w Polsce;
- gromadzi, analizuje i prezentuje informacje na temat systemów wyborczych w wybranych państwach świata;
- organizuje na forum społeczności szkolnej debatę dotyczącą zasad, które powinny być przestrzegane przez uczestników kampanii wyborczych w państwie demokratycznym, oraz bierze aktywny udział w zainicjowanej dyskusji, budując odpowiednie argumenty i kontrargumenty;
- dokonuje krytycznej analizy przywództwa politycznego na podstawie literatury np. fragmentów tekstu Książę Nicolò Machiavellego lub fragmentów tekstu Cesarz Ryszarda Kapuścińskiego;
- organizuje na forum społeczności szkolnej debatę dotyczącą zagadnienia przyszłości monarchii we współczesnym świecie [uczniowie rozważają problem na przykładzie monarchii brytyjskiej], a także aktywnie uczestniczy w zainicjowanej dyskusji, budując odpowiednie argumenty i kontrargumenty;
- organizuje na forum społeczności szkolnej debatę dotyczącą problemów związanych z władzą ustawodawczą we współczesnych państwach demokratycznych oraz aktywnie uczestniczy w zainicjowanej dyskusji;
- gromadzi, analizuje, porównuje i przedstawia informacje na temat parlamentów w wybranych państwach świata [struktura, zasady regulujące proces legislacyjny, organizacja wewnętrzna];
- dokonuje krytycznej analizy funkcjonowania organów władzy wykonawczej w wybranych państwach świata;
- organizuje na forum społeczności szkolnej debatę na temat wybranych systemów rządów we współczesnych państwach demokratycznych oraz aktywnie uczestniczy w zainicjowanej dyskusji, budując odpowiednie argumenty i kontrargumenty;
- gromadzi, prezentuje i analizuje informacje na temat współczesnych procesów dezintegracji terytorialnej w Europie i na świecie;
- organizuje na forum społeczności szkolnej debatę dotyczącą szans i zagrożeń wynikających z procesów dezintegracji terytorialnej we współczesnym świecie, a także bierze aktywny udział w zainicjowanej dyskusji;
- gromadzi, prezentuje i analizuje informacje na temat wybranych niezachodnich reżimów: demokratycznego, hybrydowego i niedemokratycznego;
- organizuje na terenie szkoły kampanię społeczną propagującą znajomość zasad Konstytucji RP;
- organizuje na forum społeczności szkolnej kampanię społeczną mającą na celu np. zwiększenie poziomu partycypacji obywatelskiej wśród uczniów;
- organizuje na forum społeczności szkolnej debatę dotyczącą np.: instytucji immunitetu poselskiego, roli Senatu RP, postulatów likwidacji lub reformy Senatu RP, a także aktywnie uczestniczy w zainicjowanej

dyskusji;

- organizuje na forum społeczności szkolnej debatę poświęconą np. kwestii ewentualnego wzmocnienia pozycji ustrojowej Prezydenta RP oraz aktywnie uczestniczy w zainicjowanej dyskusji;
- gromadzi, analizuje, prezentuje informacje na temat pracy wybranych ministrów i ministerstw w Rzeczypospolitej Polskiej;
- gromadzi, analizuje i prezentuje informacje na temat struktury i zadań wybranego sądu powszechnego;
- organizuje na forum społeczności szkolnej debatę na tematy dotyczące zasad funkcjonowania systemu sądownictwa w Polsce i jego ewentualnej reformy, a także aktywnie uczestniczy w zainicjowanej dyskusji;
- gromadzi, analizuje i prezentuje informacje na temat np.: zakresu wybranej kontroli przeprowadzonej przez NIK i jej wyników, zadań i form aktywności Rzecznika Praw Obywatelskich;
- prezentuje strukturę budżetu swojej gminy [źródła dochodu, wydatki, sposób uchwalenia uchwały budżetowej, formy kontroli realizacji budżetu];
- organizuje wycieczkę edukacyjną do urzędu gminy, na której terenie znajduje się jego szkoła;
- przygotowuje przykładowy wniosek dotyczący budżetu partycypacyjnego swojej gminy.
- przedstawia i ocenia wpływ poszczególnych podmiotów [wewnętrznych i zewnętrznych] na kształt polityk publicznych;
- omawia proces tworzenia i realizacji polityk publicznych;
- charakteryzuje czynniki wpływające na wybór instrumentów realizacji polityk publicznych;
- analizuje przebieg wybranego programu publicznego i jego rezultaty;
- podaje przykłady działań państwa, w których organy władzy wykorzystują poszczególne instrumenty realizacji polityk publicznych.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „dług publiczny”, „nadwyżka budżetowa”, „deficyt budżetowy” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- przedstawia funkcje polityki gospodarczej państwa;
- analizuje z różnych perspektyw wady i zalety poznanych modeli polityki gospodarczej państwa;
- przedstawia i ocenia wpływ poszczególnych podmiotów na kształt polityki gospodarczej państwa polskiego;
- wymienia podmioty tworzące sektor finansów publicznych;
- charakteryzuje strukturę dochodów budżetu państwa;
- prezentuje strukturę wydatków z budżetu państwa;
- porównuje procedury uchwalania ustawy zwykłej i ustawy budżetowej;
- przedstawia uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne wpływające na realizację strategii rozwoju gospodarczego państwa polskiego;
- analizuje i ocenia główne założenia strategii rozwoju Polski.
- analizuje różnorodne wskaźniki rozwoju gospodarczego;
- prezentuje z różnych perspektyw wady i zalety poznanych modeli polityki regionalnej państwa;
- przedstawia i ocenia wpływ poszczególnych podmiotów na kształt polityki regionalnej państwa polskiego;
- omawia zasady polskiej polityki regionalnej;
- wskazuje cele i charakteryzuje formy współpracy w ramach euroregionów;
- analizuje i ocenia główne założenia strategii rozwoju regionalnego państwa polskiego;
- przedstawia cele i zasady polityki regionalnej Unii Europejskiej;
- odszukuje informacje na temat programów realizowanych w okolicy jego miejsca zamieszkania ze środków pochodzących z funduszy europejskich.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „dobra inwestycyjne”, „dobra konsumpcyjne” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- wymienia kryteria oceny poziomu uprzemysłowienia państwa;
- podaje cechy podstawowych modeli polityki przemysłowej państwa: polityki sektorowej i polityki horyzontalnej;
- charakteryzuje główne etapy rozwoju polityki przemysłowej w Polsce i na świecie po zakończeniu II wojny światowej;

- omawia wpływ procesu transformacji ustrojowej na politykę przemysłową państwa polskiego;
- przedstawia cele i formy działania Agencji Rozwoju Przemysłu;
- omawia i ocenia funkcjonowanie specjalnych stref ekonomicznych w Polsce;
- prezentuje współzależności występujące między poszczególnymi strefami gospodarki żywnościowej;
- przedstawia uwarunkowania rozwoju rolnictwa w Polsce;
- prezentuje z różnych perspektyw wady i zalety modelu polityki rolnej przyjętego w Unii Europejskiej;
- charakteryzuje wybrane programy i instytucje wspierające rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich;
- na wybranych przykładach analizuje i ocenia strategie promocji żywności realizowane w Polsce.
- charakteryzuje uwarunkowania decydujące współcześnie o stanie środowiska naturalnego oraz poziomie jego ochrony;
- podaje przykłady porozumień międzynarodowych i programów strategicznych dotyczących ochrony środowiska;
- przedstawia i ocenia wpływ poszczególnych podmiotów na kształt polityki państwa w obszarze ochrony środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego;
- omawia zależność między bezpieczeństwem narodowym a bezpieczeństwem ekologicznym;
- prezentuje główne założenia i cele państwa polskiego dotyczące bezpieczeństwa ekologicznego, zawarte w *Strategii bezpieczeństwa narodowego*;
- odszukuje informacje na temat działalności wojewódzkiego inspektora ochrony środowiska właściwego dla jego miejsca zamieszkania.
- wyjaśnia znaczenie terminów „szum informacyjny” i „bańka informacyjna” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- przedstawia zagrożenia wynikające ze zjawiska bańki informacyjnej;
- charakteryzuje uwarunkowania rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce;
- wymienia główne organy, instytucje i agencje państwa polskiego działające na rzecz rozwoju nauki i innowacyjności;
- charakteryzuje i ocenia działalność wybranej instytucji lub agencji naukowej państwa polskiego [cele, formy działania, rezultaty];
- omawia funkcjonowanie regionalnych systemów innowacji oraz parków naukowo-technologicznych [założenia, formy działania, rezultaty];
- wyszukuje informacje na temat strategii rozwoju społeczeństwa informacyjnego realizowanej w jego województwie.
- wyjaśnia znaczenie terminu „racja stanu” [oraz właściwie używa tego pojęcia w swoich wypowiedziach];
- przedstawia poszczególne działania strategiczne państwa;
- wymienia główne zadania: Rady Bezpieczeństwa Narodowego; Agencji Wywiadu, Służby Wywiadu Wojskowego, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Rządowego Centrum Bezpieczeństwa;
- przedstawia strukturę organizacyjną Sił Zbrojnych RP;
- charakteryzuje podstawowe rodzaje misji realizowanych przez żołnierzy Sił Zbrojnych RP;
- wyjaśnia, na czym polega zarządzanie kryzysowe;
- dokonuje oceny działań organów państwa w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego [zajmuje stanowisko, buduje argumenty i kontrargumenty w sporze].
- przedstawia i ocenia wpływ poszczególnych podmiotów na kształt polityki społecznej państwa polskiego;
- prezentuje uwarunkowania polityki społecznej realizowanej w Polsce;
- porównuje zasady funkcjonowania i znaczenie poszczególnych rodzajów ubezpieczeń społecznych w Polsce;
- porównuje zasady przyznawania różnego rodzaju świadczeń socjalnych;
- wykazuje zależność między formą zatrudnienia a zasadami funkcjonowania poszczególnych rodzajów ubezpieczeń społecznych;
- prezentuje i ocenia zasady określające polską politykę społeczną oraz stosowane w jej ramach instrumenty, ze szczególnym uwzględnieniem instrumentów polityki rynku pracy [buduje argumenty i kontrargumenty w sporze];

- przedstawia rolę i zakres działania instytucji rynku pracy;
- prezentuje uwarunkowania wpływające na rynek pracy w Polsce oraz ocenia jego funkcjonowanie;
- charakteryzuje programy rządowe realizowane w ramach polityki senioralnej i ocenia ich skuteczność;
- przedstawia założenia głównych programów realizowanych w ramach polityki prorodzinnej w Polsce oraz ocenia ich skuteczność;
- wymienia świadczenia rodzinne i świadczenia z funduszu alimentacyjnego.
- wymienia i omawia uwarunkowania określające funkcjonowanie systemu ochrony zdrowia w państwie polskim;
- charakteryzuje strukturę systemu ochrony zdrowia w Polsce [instytucje, organizacja poszczególnych szczebli, rodzaje świadczeń, sposób finansowania];
- opisuje i ocenia funkcjonowanie systemu ochrony zdrowia w Polsce [buduje argumenty i kontrargumenty w sporze];
- analizuje funkcjonowanie systemu opieki zdrowotnej poza granicami kraju;
- przedstawia główne założenia *Narodowego programu zdrowia* realizowanego w Polsce;
- ocenia jakość systemu publicznej opieki zdrowotnej w Polsce;
- prezentuje kompetencje i działania Rzecznika Praw Pacjenta oraz wymienia prawa przysługujące pacjentom.
- wyjaśnia znaczenie terminu „kapitał kulturowy” [oraz właściwie używa tego pojęcia w swoich wypowiedziach];
- analizuje i ocenia działalność narodowych instytucji kultury w Polsce;
- charakteryzuje poszczególne typy kultury;
- przedstawia zadania poszczególnych uczestników polityki kulturalnej państwa polskiego;
- charakteryzuje wybrane programy na rzecz rozwoju polskiej kultury [cele, formy, efekty, adresaci].
- charakteryzuje Kościoły i związki wyznaniowe w Polsce [zasięg terytorialny, liczba wiernych, cechy religii/wyznania];
- analizuje przepisy prawne z ustaw dotyczących wolności sumienia i religii w Polsce;
- charakteryzuje i ocenia model relacji państwo–Kościoł funkcjonujący w Rzeczypospolitej Polskiej.

KLASA III (poziom rozszerzony)

Wymagania podstawowe (ocena dopuszczająca i dostateczna)

Uczeń:

- wyjaśnia znaczenie terminów: „prawo”, „norma prawna”, „przepis prawny” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- rozpoznaje i charakteryzuje poszczególne typy norm społecznych;
- wyjaśnia, czym normy prawne różnią się od innych rodzajów norm społecznych;
- rozpoznaje rodzaje i gałęzie prawa;
- wyjaśnia, skąd wywodzą się normy funkcjonujące w różnych systemach prawnych [prawo zwyczajowe, precedensowe, religijne, pozytywne];
- wyjaśnia znaczenie zasad hierarchiczności, spójności i zupełności oraz podaje przykłady ich stosowania [lub wskazuje sytuacje, w których zostały one naruszone].
- wyjaśnia znaczenie terminów: „akt normatywny”, „źródło prawa”, „kodeks”, „akt administracyjny”, „orzeczenie sądowe”, „prawo wtórne UE”, „prawo pierwotne UE” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- wymienia podstawowe rodzaje źródeł prawa obowiązującego w Polsce;
- charakteryzuje źródła prawa powszechnie obowiązującego w Polsce;
- rozpoznaje i charakteryzuje akty prawne niebędące źródłami prawa;
- wymienia cechy *Konstytucji RP* i wyjaśnia, na czym polega jej szczególna moc;
- rozróżnia poszczególne rodzaje prawa Unii Europejskiej;
- wymienia i rozpoznaje akty prawa pierwotnego Unii Europejskiej;
- wyjaśnia, na czym polega zasada pierwszeństwa stosowania prawa unijnego przed prawem krajowym;

- przedstawia rolę Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej [TSUE] w unijnym porządku prawnym;
- charakteryzuje kodeksy funkcjonujące w polskim porządku prawnym [nazwa, rodzaj i zakres regulacji];
- podaje przykłady aktów prawa miejscowego;
- wymienia dzienniki urzędowe prowadzone w Polsce.
- wyjaśnia znaczenie terminów „luka prawna” i „spójność prawa” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- tłumaczy, na czym polega wykładnia prawa;
- wymienia podstawowe zasady prawa;
- przedstawia konsekwencje łamania podstawowych zasad prawa.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „legislacja”, „ratyfikacja”, „weto prezydenckie” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- wymienia podmioty posiadające prawo inicjatywy ustawodawczej w ramach różnych procedur legislacyjnych;
- wymienia organy władzy w państwie polskim uczestniczące w procesie legislacyjnym;
- charakteryzuje rolę poszczególnych organów władzy w procesie legislacyjnym [wymienia ich uprawnienia];
- porządkuje etapy procesu legislacyjnego w kolejności chronologicznej;
- wskazuje główne różnice między różnymi procedurami legislacyjnymi;
- wymienia rodzaje umów międzynarodowych ratyfikowanych w ramach procedur przedratyfikacyjnych;
- wymienia zasady określające przebieg poszczególnych procedur przedratyfikacyjnych;
- postępuje się Internetowym Systemem Aktów Prawnych.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „państwo prawne”, „niezależność sądów”, „niezawisłość sędziów” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- przedstawia genezę i rozwój idei rządów prawa [etapy rozwoju, myśliciele, koncepcje];
- wyjaśnia znaczenie kluczowych zasad funkcjonowania państwa prawnego;
- wymienia zadania i kompetencje kluczowych instytucji w systemie ochrony praworządności [Trybunał Konstytucyjny, Trybunał Stanu, Sąd Najwyższy, sądy, prokuratura, Krajowa Rada Sądownictwa, Najwyższa Izba Kontroli].
- wyjaśnia znaczenie terminów: „notariusz”, „radca prawny”, „adwokat” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- wymienia podstawowe uprawnienia i zadania notariusza, radcy prawnego oraz adwokata;
- uzasadnia konieczność funkcjonowania systemu nieodpłatnych poradnictwa i pomocy prawnej w państwie demokratycznym;
- wymienia działające w Polsce instytucje, w których można uzyskać pomoc prawną.
- wyjaśnia, czym są informacja publiczna i Biuletyn Informacji Publicznej [BIP];
- wymienia obszary życia publicznego, których dotyczy informacja publiczna;
- podaje zasady korzystania z dokumentacji gromadzonej w urzędach i archiwach;
- wymienia instytucje i organy władzy w Polsce zobowiązane do udzielania informacji publicznej;
- przedstawia zasady sporządzania wniosków o udzielenie informacji publicznej;
- wymienia typy informacji publikowanych w BIP;
- wyszukuje informacje za pomocą platformy ePUAP.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „osoba fizyczna”, „osoba prawna”, „zdolność prawna”, „zdolność do czynności prawnych”, „przedstawicielstwo”, „pełnomocnictwo”, „zobowiązanie”, „pełna zdolność do czynności prawnych”, „ograniczona zdolność do czynności prawnych” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- rozpoznaje sprawy regulowane przez prawo cywilne;
- odszukuje przepisy prawne z zakresu prawa cywilnego;
- analizuje proste kazusy prawne z zakresu prawa cywilnego;
- wymienia źródła prawa cywilnego;
- podaje przykłady podmiotów będących osobami prawnymi;
- wyjaśnia, jakie mogą być przyczyny braku pełnej zdolności do czynności prawnych;

- podaje konsekwencje wynikające z posiadania pełnej i ograniczonej zdolności do czynności prawnych;
- wymienia zasady poprawnego sporządzania oświadczeń woli.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „wierzytelność”, „dług”, „odpowiedzialność kontraktowa”, „odpowiedzialność deliktowa”, „wykonanie zobowiązań”, „najemca”, „wynajmujący”, „zleceniobiorca”, „autor dzieła” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- odszukuje przepisy prawne z zakresu prawa cywilnego;
- analizuje proste kazusy prawne z zakresu prawa cywilnego;
- wymienia obligatoryjne elementy umowy zlecenia i umowy o dzieło;
- wymienia zalety umowy zlecenia i umowy o dzieło z perspektywy zleceniobiorcy i zleceniodawcy oraz autora dzieła i zamawiającego;
- określa konsekwencje prawne niewykonania zobowiązań;
- wymienia obligatoryjne elementy umowy najmu lokalu;
- wskazuje elementy umowy najmu lokalu korzystne dla wynajmującego i najemcy.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „intercyza”, „rozwód”, „separacja”, „pokrewieństwo”, „powinowactwo”, „przysposobienie” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- odszukuje przepisy prawne z zakresu prawa rodzinnego;
- analizuje proste kazusy prawne z zakresu prawa rodzinnego;
- wymienia warunki prawne, których spełnienie jest konieczne do zawarcia małżeństwa w Polsce;
- wskazuje skutki prawne zawarcia małżeństwa;
- wymienia warunki prawne, których spełnienie jest konieczne do zakończenia małżeństwa;
- wymienia skutki prawne zakończenia małżeństwa;
- przedstawia obowiązki i prawa rodziców i dzieci;
- wymienia warunki prawne, których spełnienie jest konieczne do zawarcia stosunku przysposobienia;
- wymienia skutki prawne przysposobienia.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „własność”, „współwłasność”, „współwłasność łączna”, „współwłasność ułamkowa”, „ruchomość”, „nieruchomość”, „użytkowanie”, „użytkowanie wieczyste”, „posiadanie”, „służebność”, „zastaw”, „hipoteka” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- odszukuje przepisy prawne z zakresu prawa rzeczowego;
- analizuje proste kazusy prawne z zakresu prawa rzeczowego;
- wymienia konsekwencje prawne zastosowania różnych instytucji przewidzianych w prawie rzeczowym.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „spadek”, „dziedziczenie”, „dziedziczenie testamentowe”, „dziedziczenie ustawowe”, „zachówek”, „spadkobierca”, „przyjęcie spadku”, „odrzućcie spadku” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- odszukuje przepisy prawne z zakresu prawa spadkowego;
- analizuje proste kazusy prawne z zakresu prawa spadkowego;
- wymienia podstawowe zasady dziedziczenia ustawowego;
- wyjaśnia, co wchodzi w skład spadku;
- podaje konsekwencje prawne przyjęcia oraz odrzucenia spadku;
- wymienia podstawowe zasady sporządzania testamentu;
- wyjaśnia, komu przysługuje prawo do zachowku.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „pозew”, „powód”, „pozwany”, „arbitraż”, „skarga kasacyjna” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- odszukuje przepisy prawne dotyczące zasad postępowania cywilnego;
- analizuje proste kazusy prawne z zakresu prawa cywilnego procesowego;
- wyjaśnia, czego dotyczą normy prawne z *Kodeksu postępowania cywilnego*;
- identyfikuje uczestników postępowania cywilnego procesowego, w tym strony tego postępowania;
- określa przedmiot sporu w postępowaniu cywilnym;
- identyfikuje sąd właściwy dla rozpatrzenia konkretnej sprawy cywilnej;
- wymienia podstawowe zasady określające przebieg mediacji i arbitrażu w postępowaniu cywilnym;
- wymienia podstawowe różnice między mediacją a arbitrażem;
- pisze pozew w sprawie cywilnej;

- wymienia podstawowe elementy prawidłowo przygotowanej apelacji;
- określa warunki, których spełnienie jest konieczne do pozytywnego rozpoznania skargi kasacyjnej;
- wyróżnia rodzaje postępowań cywilnych;
- wymienia podstawowe czynności procesowe sądu i stron postępowania;
- przedstawia zasady postępowania cywilnego [prawo do sądu, zasada równości stron, zasada jawności];
- wymienia środki zaskarżenia w procesie cywilnym;
- wyjaśnia znaczenie zasady dwuinstancyjności postępowania.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „umowa o pracę”, „powszechnie ubezpieczenia”, „pracodawca”, „pracownik”, „urlop” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- analizuje proste kazusy prawne z zakresu prawa pracy;
- buduje wnioski dotyczące obowiązków państwa w zakresie ochrony praw pracowniczych na podstawie analizy przepisów prawnych z *Konstytucji RP*;
- wyróżnia poszczególne typy umów o pracę;
- wymienia podstawowe prawa i obowiązki pracownicze;
- wskazuje podstawowe elementy prawidłowo skonstruowanej umowy o pracę;
- wymienia rodzaje urlopów przysługujących pracownikowi;
- przedstawia podstawowe zasady regulujące rozwiązanie umowy o pracę;
- wymienia umowy i instytucje międzynarodowe chroniące prawa pracownicze;
- wskazuje podstawowe prawa i wolności gwarantowane w *Europejskiej karcie socjalnej*.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „umowa o pracę”, „umowa cywilnoprawna”, „umowa zlecenia”, „umowa o dzieło”, „stosunek pracy”, „samozatrudnienie” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- wymienia podstawowe cechy stosunku pracy;
- podaje podstawowe cechy zatrudnienia na podstawie umowy o dzieło i umowy zlecenia;
- wskazuje podstawowe cechy samozatrudnienia;
- analizuje proste kazusy prawne z zakresu prawa cywilnego i prawa pracy;
- porównuje prawa i obowiązki stron wynikające z umowy o pracę oraz z umów cywilnoprawnych.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „administracja publiczna”, „organ administracji publicznej”, „urząd”, „akt administracyjny”, „decyzja administracyjna” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- analizuje proste kazusy prawne z zakresu prawa administracyjnego;
- wymienia podstawowe cechy prawa administracyjnego;
- rozróżnia rodzaje administracji publicznej;
- wymienia rządowe i samorządowe organy administracji publicznej;
- przedstawia podstawowe cechy stosunku administracyjnoprawnego;
- wskazuje poszczególne elementy decyzji administracyjnej;
- określa, czy decyzja administracyjna została właściwie skonstruowana pod względem formalnym.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „odwołanie”, „zażalenie”, „mediacja administracyjna”, „organy administracyjne niższego stopnia”, „organy administracyjne wyższego stopnia” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- wyjaśnia, czego dotyczą normy zawarte w *Kodeksie postępowania administracyjnego*;
- analizuje proste kazusy prawne dotyczące postępowania administracyjnego;
- wymienia uczestników postępowania administracyjnego;
- przedstawia podstawowe uprawnienia stron postępowania administracyjnego;
- wymienia etapy postępowania administracyjnego;
- przedstawia środki zaskarżenia decyzji administracyjnej;
- omawia zasady odwołania się od decyzji administracyjnej;
- wymienia zasady, według których należy skonstruować zażalenie na postępowanie organów administracji publicznej;
- pisze odwołanie od decyzji administracyjnej;
- wyjaśnia, na czym polega mediacja administracyjna i jakie są jej cele.

- wyjaśnia znaczenie terminów „skarga” i „skarga kasacyjna” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- wyjaśnia znaczenie zasady dwuinstancyjności postępowania;
- odszukuje przepisy prawne dotyczące postępowania sądownoadministracyjnego;
- analizuje proste kazusy prawne dotyczące postępowania sądownoadministracyjnego;
- wskazuje podstawowe elementy skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego;
- wymienia etapy postępowania sądownoadministracyjnego;
- wymienia uczestników postępowania sądownoadministracyjnego i przysługujące im prawa;
- podaje podstawowe wymagania formalne dotyczące wniesienia skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego oraz skargi kasacyjnej do Naczelnego Sądu Administracyjnego;
- opisuje strukturę sądownictwa administracyjnego;
- wymienia uprawnienia wojewódzkich sądów administracyjnych i NSA.
- wyjaśnia znaczenie terminów „czyn zabroniony” i „kara” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- rozpoznaje sprawy regulowane przez prawo karne;
- odszukuje przepisy prawne z zakresu prawa karnego;
- analizuje proste kazusy prawne z zakresu prawa karnego;
- wymienia źródła prawa karnego;
- wyjaśnia znaczenie podstawowych zasad prawa karnego;
- wymienia podstawowe działy prawa karnego;
- tłumaczy, jakie są funkcje kar przewidzianych w polskim prawie karnym.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „przestępstwo”, „zbrodnia”, „występek”, „kara”, „środek karny” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- wymienia kwestie regulowane w *Kodeksie karnym*;
- odszukuje przepisy prawne z zakresu prawa karnego;
- analizuje proste kazusy prawne z zakresu prawa karnego;
- wymienia cechy przestępstwa;
- rozpoznaje podstawowe typy przestępstw;
- wskazuje cechy zbrodni i występku;
- wymienia rodzaje kar i środków karnych przewidzianych w *Kodeksie karnym*.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „wykroczenie”, „kara”, „środek karny” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- odszukuje przepisy prawne z zakresu prawa karnego;
- analizuje proste kazusy prawne z zakresu prawa karnego;
- wymienia cechy wykroczenia;
- rozpoznaje podstawowe typy wykroczeń;
- wymienia rodzaje kar i środków karnych przewidzianych w *Kodeksie wykroczeń*;
- opisuje postępowanie mandatowe.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „przestępstwo z oskarżenia publicznego”, „apelacja”, „kasacja”, „sprawca”, „ofiara”, „świadek”, „oskarżyciel”, „oskarżyciel publiczny”, „oskarżyciel posiłkowy”, „oskarżony”, „prokurator” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- odszukuje przepisy prawne z zakresu prawa karnego procesowego;
- analizuje proste kazusy prawne z zakresu prawa karnego procesowego;
- pisze zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa,
- identyfikuje sąd właściwy dla rozpatrzenia konkretnej sprawy karnej;
- wymienia etapy postępowania karnego;
- wyjaśnia znaczenie zasad regulujących przebieg postępowania karnego;
- przedstawia podstawowe prawa i obowiązki uczestników postępowania karnego;
- wymienia strony postępowania karnego na różnych jego etapach;
- tłumaczy, w jaki sposób można zostać oskarżycielem posiłkowym;
- wymienia uprawnienia oskarżyciela posiłkowego;

- wyjaśnia, jakie funkcje w postępowaniu karnym pełnią policja i prokurator;
- wymienia środki odwoławcze w postępowaniu karnym;
- podaje zasady składania apelacji i kasacji.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „przestępstwo prywatnoskargowe”, „oskarżyciel prywatny”, „prywatny akt oskarżenia” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- odszukuje przepisy prawne z zakresu prawa karnego procesowego;
- analizuje proste kazusy prawne z zakresu prawa karnego procesowego;
- pisze akt oskarżenia prywatnego;
- wymienia prawa i obowiązki oskarżyciela prywatnego;
- wyjaśnia, komu przysługuje prawo do wystąpienia w roli oskarżyciela prywatnego;
- wymienia zasady prowadzenia mediacji w postępowaniu karnym.
- podaje cechy praw człowieka;
- charakteryzuje system praw człowieka w państwie demokratycznym;
- wskazuje przykłady ograniczeń praw człowieka w państwach autorytarnych;
- przedstawia pozycję jednostki w państwach totalitarnych;
- rozpoznaje przypadki łamania praw człowieka w państwach demokratycznych;
- omawia historyczne uwarunkowania rozwoju praw człowieka;
- przyporządkowuje poszczególne prawa człowieka do odpowiadających im kategorii i generacji;
- rozróżnia prawa negatywne i prawa pozytywne;
- wymienia okoliczności, w których możliwe jest ograniczenie praw i wolności człowieka;
- buduje argumenty potwierdzające uniwersalność praw człowieka.
- wymienia wskazane w Konstytucji RP zasady ogólne dotyczące funkcjonowania systemu ochrony praw człowieka;
- przyporządkowuje poszczególne prawa człowieka do odpowiadających im konstytucyjnych kategorii praw i wolności;
- podaje wskazane w Konstytucji RP środki ochrony wolności i praw;
- wskazuje zadania i formy działania Rzecznika Praw Obywatelskich;
- sporządza według wzoru skargę do Rzecznika Praw Obywatelskich;
- wyjaśnia znaczenie indywidualnej skargi konstytucyjnej.
- wymienia organizacje międzynarodowe tworzące fundament europejskiego systemu ochrony praw człowieka;
- wymienia kategorie i generacje praw gwarantowanych na mocy: Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Europejskiej karty socjalnej, Karty praw podstawowych UE;
- podaje przykłady praw i wolności gwarantowanych na mocy: Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Europejskiej karty socjalnej, Karty praw podstawowych UE;
- wymienia cele i zasady funkcjonowania: Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich;
- przedstawia warunki dopuszczalności skargi indywidualnej do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka;
- formułuje wnioski z analizy wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.
- omawia okoliczności, które doprowadziły do uchwalenia Powszechnej deklaracji praw człowieka, oraz przedstawia cele i zasady określone w tym akcie prawa międzynarodowego;
- wymienia organy ONZ tworzące światowy system ochrony praw człowieka;
- podaje kategorie i generacje praw gwarantowanych na mocy: Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych, Międzynarodowego paktu praw socjalnych, gospodarczych i kulturalnych;
- wskazuje przykłady praw i wolności gwarantowanych na mocy: Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych, Międzynarodowego paktu praw socjalnych, gospodarczych i kulturalnych;
- przedstawia, w jaki sposób są chronione prawa uwzględnione w: Międzynarodowym pakcie praw obywatelskich i politycznych, Międzynarodowym pakcie praw socjalnych, gospodarczych i kulturalnych;
- wymienia cele i zasady funkcjonowania: Międzynarodowego Trybunału Karnego, Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka, Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców;
- wyjaśnia znaczenie pojęcia „uchodźca” w kontekście prawa międzynarodowego.

- podaje przykłady organizacji pozarządowych działających na rzecz ochrony praw człowieka;
- pozyskuje z dostępnych źródeł informacje na temat celów, zasad i form działania wybranej organizacji zajmującej się ochroną praw człowieka;
- wymienia formy aktywności organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną praw człowieka.

Wymagania rozszerzające (ocena dobra, bardzo dobra i celująca)

Uczeń:

- wyjaśnia, na czym polega różnica między przedmiotowym a podmiotowym rozumieniem pojęcia „prawo”;
- tłumaczy, na czym polegają różnice dotyczące rozumienia prawa przez zwolenników naturalizmu oraz pozytywizmu prawniczego;
- porównuje z różnych perspektyw [wg różnych kryteriów] koncepcje prawa pozytywnego oraz prawa naturalnego;
- charakteryzuje poszczególne rodzaje norm prawnych;
- rozpoznaje i opisuje poszczególne elementy budowy normy prawnej [hipoteza, dyspozycja, sankcja];
- porównuje różne systemy prawne, w tym wskazuje, gdzie one występują na świecie;
- charakteryzuje systemy prawne funkcjonujące w wybranych państwach.
- wyjaśnia różnicę między aktami normatywnymi a aktami nienormatywnymi;
- porównuje różnego rodzaju źródła prawa obowiązującego w Polsce [sposób stanowienia, sposób wprowadzania do porządku prawnego, zasięg obowiązywania, adresaci norm, miejsce w hierarchii źródeł prawa];
- przedstawia zasady ogólne prawa międzynarodowego;
- charakteryzuje rodzaje umów międzynarodowych i pozycję tych porozumień w polskim porządku prawnym [buduje wnioski na podstawie analizy przepisów prawnych z *Konstytucji RP*];
- porównuje różne rodzaje aktów prawa wtórnego Unii Europejskiej;
- przedstawia istotę sporu dotyczącego hierarchicznej zależności między *Konstytucją RP* a prawem Unii Europejskiej;
- porównuje różne rodzaje aktów prawa miejscowego.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „wykładnia prawa”, „reguły kolizyjne”, „reguły dedukcyjne” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- omawia różne typy luk prawnych;
- charakteryzuje różne typy wykładni prawa;
- rozpoznaje i omawia przykłady zastosowania w przepisach prawnych podstawowych zasad prawa.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „promulgacja ustawy”, *vacatio legis*, „inflacja prawa” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- rozpoznaje i właściwie nazywa poszczególne jednostki redakcyjne aktów normatywnych w Polsce;
- omawia poszczególne etapy procesu legislacyjnego;
- wykazuje asymetryczność uprawnień Sejmu i Senatu w procedurze uchwalania ustawy;
- porównuje role Sejmu i Senatu w ramach różnych procedur legislacyjnych;
- porównuje uprawnienia Prezydenta RP w ramach różnych procedur legislacyjnych;
- omawia zasady prawidłowej legislacji;
- buduje wnioski dotyczące procedur legislacyjnych i przedratyfikacyjnych na podstawie analizy przepisów prawnych [*Konstytucja RP*, ustawy].
- uzasadnia, że funkcjonowanie rządów prawa jest konieczne dla prawidłowego rozwoju państwa i społeczeństwa;
- analizuje kryteria oceny poziomu praworządności;
- porównuje aspekt formalny i aspekt materialny państwa prawnego;
- przedstawia rolę kluczowych instytucji w systemie ochrony praworządności, w tym znaczenie sądownictwa konstytucyjnego;
- buduje wnioski dotyczące funkcjonowania państwa prawnego w Polsce na podstawie analizy wyników wybranej kontroli przeprowadzonej przez Najwyższą Izbę Kontroli.

- uzyskuje i prezentuje informacje na temat działania systemu Nieodpłatnej Pomocy Prawnej i Nieodpłatnego Poradnictwa Obywatelskiego;
- porównuje zadania notariuszy, radców prawnych i adwokatów oraz sposoby wykonywania przez nich pracy [formy zatrudnienia].
- pisze skierowane do różnych instytucji wnioski o udzielenie informacji publicznej;
- formułuje wnioski dotyczące dostępu do informacji publicznej na podstawie analizy przepisów prawnych z *Konstytucji RP* i ustaw;
- przedstawia możliwości, które dają obywatelom korzystanie z platformy ePUAP;
- wyjaśnia zasady funkcjonowania profilu zaufanego;
- uzyskuje informacje na temat działalności wybranej instytucji publicznej lub dotyczące konkretnej sprawy publicznej.
- wyjaśnia znaczenie terminu „ubezwłasnowolnienie” [oraz właściwie używa tego pojęcia w swoich wypowiedziach];
- wymienia cechy charakterystyczne dla stosunków cywilnoprawnych [prawo prywatne];
- buduje wnioski na podstawie analizy przepisów prawnych z *Kodeksu cywilnego*;
- analizuje złożone kazusy prawne z zakresu prawa cywilnego;
- przedstawia podział cywilnych praw podmiotowych;
- wymienia działy prawa cywilnego w Polsce;
- wyjaśnia, czym są jednostki organizacyjne ze zdolnością prawną;
- porównuje podmioty prawa cywilnego;
- podaje rodzaje czynności prawnych;
- wymienia możliwe formy czynności prawnej;
- przedstawia warunki umożliwiające orzeczenie ubezwłasnowolnienia całkowitego i częściowego;
- omawia zasady ochrony prawnej osób ubezwłasnowolnionych;
- porównuje przedstawicielstwo ustawowe i pełnomocnictwo.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „szkoda”, „krzywda”, „wierzyciel”, „dłużnik”, „poręczyciel”, „zadośćuczynienie” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- buduje wnioski na podstawie analizy przepisów prawnych z *Kodeksu cywilnego*;
- analizuje złożone kazusy prawne z zakresu prawa cywilnego;
- samodzielnie sporządza umowę najmu lokalu;
- porównuje umowę o dzieło i umowę zlecenia;
- analizuje wady i zalety umowy zlecenia i umowy o dzieło z perspektywy zleceniobiorcy i zleceniodawcy oraz autora dzieła i zamawiającego;
- uzasadnia konieczność zawarcia umowy najmu lokalu z perspektywy wynajmującego i najemcy;
- wymienia rodzaje świadczeń realizowanych przez dłużników;
- porównuje odpowiedzialność cywilną z innymi formami odpowiedzialności.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „monogamia”, „akt małżeństwa”, „przeszkody małżeńskie”, „rozdzielność majątkowa”, „wspólnota majątkowa”, „władza rodzicielska”, „obowiązek alimentacyjny” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- buduje wnioski na podstawie analizy przepisów prawnych z *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*;
- analizuje złożone kazusy prawne z zakresu prawa rodzinnego;
- przedstawia różne sposoby zawarcia małżeństwa zgodne z polskim prawem;
- wymienia prawne przeszkody małżeńskie i przyczyny unieważnienia małżeństwa.
- wyjaśnia znaczenie terminu „księga wieczysta” [oraz właściwie używa tego pojęcia w swoich wypowiedziach];
- buduje wnioski na podstawie analizy przepisów prawnych z *Kodeksu cywilnego*;
- analizuje złożone kazusy prawne z zakresu prawa rzeczowego;
- charakteryzuje poszczególne formy nabycia własności na podstawie norm prawa rzeczowego.
- wyjaśnia znaczenie terminu „otwarcie spadku” [oraz właściwie używa tego pojęcia w swoich wypowiedziach];
- buduje wnioski na podstawie analizy przepisów prawnych z *Kodeksu cywilnego*;

- analizuje złożone kazusy prawne z zakresu prawa spadkowego;
- porównuje konsekwencje prawne zastosowania różnych form przyjęcia spadku;
- porównuje podstawowe formy testamentu.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „zdolność sądowa”, „zdolność procesowa”, „przewód sądowy”, „prawomocność wyroku” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- buduje wnioski na podstawie analizy przepisów prawnych z *Kodeksu postępowania cywilnego*;
- wyjaśnia różnicę w znaczeniu pojęć „postępowanie” i „proces sądowy”;
- analizuje złożone kazusy prawne z zakresu prawa cywilnego procesowego;
- wymienia, uwzględniając różne perspektywy, pozytywne i negatywne aspekty zastosowania arbitrażu i mediacji w postępowaniu cywilnym;
- wskazuje elementy obligatoryjne i fakultatywne pozwu;
- pisze apelację w sprawie cywilnej;
- ocenia, czy przedstawiona apelacja została sporządzona właściwie;
- na podstawie dostępnych źródeł ustala obszary jurysdykcji wybranych sądów rejonowych, okręgowych i apelacyjnych;
- rozpoznaje i opisuje rodzaje postępowań cywilnych;
- wymienia prawa i obowiązki poszczególnych uczestników postępowania cywilnego procesowego;
- przedstawia zasady postępowania cywilnego [zasady: prawdy formalnej, dyspozycyjności, kontradyktoryjności, bezpośredniości, ustności, swobodnej oceny dowodów, formalizmu];
- wymienia etapy zwykłego postępowania cywilnego;
- opisuje wygląd sali rozpraw;
- opisuje poszczególne etapy rozprawy sądowej.
- wymienia podstawowe cechy prawa pracy;
- buduje wnioski na podstawie analizy przepisów prawnych z *Kodeksu pracy* oraz z umów międzynarodowych chroniących prawa pracownicze;
- analizuje złożone kazusy prawne z zakresu prawa pracy;
- porównuje katalogi praw i wolności socjalnych zawarte w *Konstytucji RP* i *Europejskiej karcie socjalnej*;
- porównuje różne typy umów o pracę;
- na podstawie analizy przepisów prawnych przedstawia uprawnienia pracownika dotyczące różnego rodzaju urlopów;
- porównuje przewidziane w prawie pracy sposoby zakończenia umowy o pracę.
- wyjaśnia znaczenie terminów „pragmatyki pracownicze” i „pragmatyki służbowe” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- tłumaczy, czym jest Krajowy Rejestr Sądowy;
- buduje wnioski na podstawie analizy przepisów prawnych z *Kodeksu cywilnego* [umowy cywilnoprawne] i *Kodeksu pracy*;
- analizuje złożone kazusy prawne z zakresu prawa cywilnego i prawa pracy;
- wskazuje pozytywne i negatywne aspekty różnych form zatrudnienia z perspektywy obu stron umowy;
- wymienia umowy cywilnoprawne – inne niż umowa o pracę;
- charakteryzuje wybrane pracownicze formy zatrudnienia;
- wyjaśnia, z czego wynika i na czym polega problem tzw. „umów śmieciowych”.
- wyjaśnia znaczenie terminów: „stosunek administracyjny”, „kompetencja organu administracyjnego”, „właściwość organu administracyjnego”, „upoważnienie administracyjne” [oraz właściwie używa tych pojęć w swoich wypowiedziach];
- buduje wnioski na podstawie analizy przepisów prawnych z zakresu prawa administracyjnego;
- analizuje złożone kazusy prawne z zakresu prawa administracyjnego;
- wyjaśnia, czym różni się urząd od organu;
- charakteryzuje poszczególne typy organów administracyjnych;
- porównuje cechy aktów administracyjnych i aktów normatywnych;
- przedstawia przewidziane w prawie formy aktów administracyjnych i ich cechy;
- określa, jak brak obligatoryjnego elementu aktu administracyjnego wpływa na jego ważność i

obowiązanie.

- buduje wnioski na podstawie analizy przepisów prawnych z *Kodeksu postępowania administracyjnego*;
- analizuje złożone kazusy prawne dotyczące postępowania administracyjnego;
- charakteryzuje rodzaje postępowań administracyjnych;
- przedstawia uprawnienia poszczególnych uczestników postępowania administracyjnego;
- opisuje poszczególne etapy postępowania administracyjnego;
- prezentuje możliwe formy zakończenia postępowania administracyjnego;
- pisze zażalenie na postępowanie organów administracji publicznej;
- omawia przebieg mediacji w postępowaniu administracyjnym;
- wskazuje, z uwzględnieniem różnych perspektyw, pozytywne i negatywne aspekty zastosowania mediacji administracyjnej;
- zajmuje stanowisko [buduje argumenty i kontrargumenty] w sporach dotyczących funkcjonowania administracji publicznej w Polsce.
- buduje wnioski na podstawie analizy przepisów prawnych regulujących postępowanie sądownoadministracyjne;
- analizuje złożone kazusy prawne dotyczące postępowania sądownoadministracyjnego;
- charakteryzuje organy i jednostki sądów administracyjnych.
- buduje wnioski na podstawie analizy przepisów prawnych z *Kodeksu karnego* i *Kodeksu wykroczeń*;
- analizuje złożone kazusy prawne z zakresu prawa karnego;
- wymienia dziedziny specjalne prawa karnego;
- wyjaśnia, jaki jest cel obowiązywania podstawowych zasad prawa karnego;
- porównuje kary stosowane dawniej i współcześnie;
- przedstawia ewolucję systemu karnego w Europie;
- buduje argumenty i kontrargumenty w sporze dotyczącym zasad i celów stosowania kar w prawie karnym;
- charakteryzuje przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym.
- buduje wnioski na podstawie analizy przepisów prawnych z *Kodeksu karnego*;
- analizuje złożone kazusy prawne z zakresu prawa karnego;
- porównuje cechy zbrodni i występku;
- porównuje konsekwencje prawne wynikające ze zbrodni i z występku;
- wyjaśnia, czym jest kontratyp;
- przedstawia typy przestępstw przeciwko dobrom indywidualnym;
- charakteryzuje kary i środki karne przewidziane w *Kodeksie karnym*;
- uzasadnia celowość stosowania kar i środków karnych przewidzianych w *Kodeksie karnym* oraz zajmuje stanowisko w sporze dotyczącym ich skuteczności;
- przedstawia procedury warunkowego zwolnienia i warunkowego zawieszenia wykonywania kary.
- buduje wnioski na podstawie analizy przepisów prawnych z *Kodeksu wykroczeń*;
- analizuje złożone kazusy prawne z zakresu prawa karnego;
- porównuje cechy przestępstw i wykroczeń;
- charakteryzuje kary i środki karne przewidziane w *Kodeksie wykroczeń*;
- uzasadnia celowość stosowania kar i środków karnych przewidzianych w *Kodeksie wykroczeń* oraz zajmuje stanowisko w sporze dotyczącym ich skuteczności.
- buduje wnioski na podstawie analizy przepisów prawnych z *Kodeksu postępowania karnego*;
- analizuje złożone kazusy prawne z zakresu prawa karnego procesowego;
- opisuje poszczególne etapy postępowania karnego;
- omawia poszczególne zasady regulujące przebieg postępowania karnego;
- porównuje prawa uczestników postępowania karnego na różnych jego etapach;
- na podstawie dostępnych źródeł ustala obszary jurysdykcji wybranych sądów rejonowych, okręgowych i apelacyjnych;
- przedstawia wygląd sali rozpraw;
- opisuje poszczególne etapy rozprawy sądowej;

- charakteryzuje środki zapobiegawcze w postępowaniu karnym;
- prezentuje zasady składania skargi nadzwyczajnej;
- ocenia funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości w Polsce [buduje argumenty i kontrargumenty w sporze];
- ocenia wpływ mediów, w tym internetu, na funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości [buduje argumenty i kontrargumenty w sporze].
- wyjaśnia znaczenie terminu „przestępstwo ścigane na wniosek” [oraz właściwie używa tego pojęcia w swoich wypowiedziach];
- buduje wnioski na podstawie analizy przepisów prawnych z *Kodeksu postępowania karnego* oraz *Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia*;
- analizuje złożone kazusy prawne z zakresu prawa karnego procesowego;
- charakteryzuje główne etapy postępowania prywatnoskargowego;
- omawia przebieg mediacji w postępowaniu karnym;
- przedstawia, z różnych perspektyw, pozytywne i negatywne aspekty zastosowania mediacji w postępowaniu cywilnym.
- wyjaśnia, z czego wynikają przypadki łamania praw człowieka w państwach demokratycznych;
- uzasadnia, że istnienie systemu ochrony praw człowieka jest koniecznym warunkiem prawidłowego funkcjonowania państw demokratycznych;
- wykazuje, że zakres i sposób ochrony poszczególnych praw człowieka są uzależnione od kategorii i generacji, do których te prawa należą;
- wyjaśnia, na czym polega różnica między prawami negatywnymi a prawami pozytywnymi;
- bierze aktywny udział w debatach/dyskusjach na temat uniwersalności praw człowieka;
- ocenia skalę łamania praw człowieka na świecie.
- omawia wskazane w Konstytucji RP zasady ogólne dotyczące funkcjonowania systemu ochrony praw człowieka;
- wyjaśnia, jaka jest różnica między prawami człowieka a prawami obywatela;
- opisuje sposób funkcjonowania sądowych środków ochrony praw i wolności;
- przedstawia warunki, które musi spełniać skarga konstytucyjna;
- proponuje działania, które można by podjąć w celu ochrony praw człowieka, gdyby zostały one naruszone;
- dokonuje krytycznej analizy funkcjonowania instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich w Polsce;
- bierze udział w debatach/dyskusjach dotyczących poziomu przestrzegania praw człowieka w Rzeczypospolitej Polskiej. aktywny
- porównuje katalogi praw gwarantowanych na mocy: Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz jej protokołów dodatkowych, Europejskiej kartą socjalnej, Karty praw podstawowych UE;
- omawia poszczególne etapy postępowania przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka;
- przedstawia uwarunkowania, które wpłynęły na ukształtowanie się systemów ochrony praw człowieka funkcjonujących w ramach Rady Europy, OBWE oraz Unii Europejskiej;
- dokonuje krytycznej analizy funkcjonowania poszczególnych organów i instytucji tworzących europejski system ochrony praw człowieka;
- aktywnie uczestniczy w debatach/dyskusjach dotyczących funkcjonowania europejskiego systemu ochrony praw człowieka.
- przedstawia cele i zadania poszczególnych organów ONZ tworzących światowy system ochrony praw człowieka;
- porównuje katalogi praw gwarantowanych na mocy: Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych, Międzynarodowego paktu praw socjalnych, gospodarczych i kulturalnych;
- porównuje sposoby ochrony praw gwarantowanych w: Międzynarodowym pakcie praw obywatelskich i politycznych, Międzynarodowym pakcie praw socjalnych, gospodarczych i kulturalnych;
- przedstawia warunki, które musi spełniać skarga indywidualna do Komitetu Praw Człowieka;
- omawia uwarunkowania, które doprowadziły do powstania systemu ochrony praw człowieka w ramach ONZ;

- dokonuje krytycznej analizy funkcjonowania systemu ochrony praw człowieka w ramach ONZ;
- aktywnie uczestniczy w debatach/dyskusjach dotyczących funkcjonowania systemu ochrony praw człowieka w ramach ONZ.
- charakteryzuje funkcje organizacji pozarządowych w zakresie ochrony praw człowieka;
- dokonuje krytycznej analizy celów, zasad i form działania wybranej organizacji zajmującej się ochroną praw człowieka;
- przedstawia cele i formy działania następujących organizacji pozarządowych: Amnesty International, Human Rights Watch, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy;
- omawia cele i formy działania wybranych organizacji humanitarnych;
- określa, jakie znaczenie ma działalność organizacji humanitarnych dla ochrony praw człowieka.

KLASA IV (poziom rozszerzony)

Wymagania podstawowe (ocena dopuszczająca i dostateczna)

Uczeń:

- wymienia podstawowe podmioty prawa międzynarodowego;
- przedstawia podstawowe zasady prawa międzynarodowego;
- rozpoznaje sytuacje, w których doszło do złamania podstawowych zasad prawa międzynarodowego;
- wymienia czynniki wpływające na kształt współczesnych stosunków międzynarodowych;
- omawia – na wybranym przykładzie – polityczne, gospodarcze i kulturowe uwarunkowania współczesnych stosunków międzynarodowych;
- wymienia współzależności łączące państwa we współczesnym środowisku międzynarodowym.
- rozróżnia poszczególne typy łańdów międzynarodowych;
- wymienia współczesne mocarstwa regionalne oraz supermocarstwa;
- charakteryzuje rolę mocarstw w poszczególnych typach łańdów międzynarodowych;
- wymienia zmiany, które zaszły w łańdzie międzynarodowym w XXI w.;
- przedstawia – na wybranym przykładzie – znaczenie strategicznych zasobów naturalnych w polityce międzynarodowej;
- wymienia państwa o najniższym i najwyższym PKB;
- wyjaśnia, na czym polegał kolonializm i jaka była jego geneza;
- wskazuje zależności polityczne, gospodarcze i kulturowe łączące państwa rozwinięte i rozwijające się [o różnym poziomie PKB];
- rozpoznaje mechanizmy i działania, które zmniejszają lub zwiększają dysproporcje ekonomiczne i rozwojowe między państwami;
- wskazuje mechanizmy, dzięki którym mocarstwa regionalne i supermocarstwa umacniają swoją pozycję na arenie międzynarodowej;
- określa charakter, zasięg terytorialny i cele działania wybranych organizacji międzynarodowych [np. BRICS, Szanghajska Organizacja Współpracy].
- wyjaśnia, czym są strategiczne zasoby naturalne;
- podaje przykłady dowodzące wpływu strategicznych zasobów naturalnych na politykę międzynarodową;
- wymienia państwa o najniższym i najwyższym PKB we współczesnym świecie;
- wskazuje przykłady dowodzące wpływu historii kolonialnej na kształt współczesnych stosunków międzynarodowych;
- prawidłowo posługuje się pojęciami „kolonializm” i „neokolonializm”;
- wskazuje przykłady zależności politycznych, gospodarczych i kulturowych łączących państwa wysoko rozwinięte i rozwijające się, w tym dawne metropolie i kolonie;
- rozpoznaje mechanizmy i działania, które zmniejszają lub zwiększają ekonomiczne dysproporcje między państwami.
- wymienia głównych aktorów procesu globalizacji;
- rozpoznaje przejawy globalizacji we współczesnym świecie;

- prawidłowo posługuje się pojęciami: „globalizacja”, „korporacja”, „makdonaldyzacja”;
- wymienia główne wymiary globalizacji;
- przedstawia źródła procesów globalizacyjnych przebiegających we współczesnym świecie;
- wymienia najważniejsze wyzwania stojące przed społecznością międzynarodową w związku z procesem globalizacji;
- wskazuje przykłady dowodzące wpływu globalnych korporacji na współczesne politykę, gospodarkę i życie społeczne;
- na podstawie lektury tekstów publicystycznych i naukowych formułuje wnioski dotyczące wybranych problemów wynikających z procesu globalizacji.
- prawidłowo posługuje się pojęciami: „konflikt etniczny”, „separatyzm”, „terroryzm”, „pomoc humanitarna”, „pomoc rozwojowa”, „interwencja humanitarna”, „misja pokojowa”;
- wymienia państwa, w których występują konflikty etniczne: w granicach Unii Europejskiej, w azjatyckiej części obszaru poradzieckiego, na obszarze Środkowego i Dalekiego Wschodu, w Afryce i na Bliskim Wschodzie;
- wymienia przejawy i konsekwencje współczesnych konfliktów etnicznych;
- wskazuje przykłady reakcji wspólnoty międzynarodowej na działalność współczesnych separatystów;
- przedstawia sposoby rozwiązywania konfliktów etnicznych w ramach działań społeczności międzynarodowej;
- wskazuje przykłady pomocy humanitarnej i rozwojowej;
- podaje przykłady misji pokojowych realizowanych w regionach, w których rozgrywają się współczesne konflikty etniczne;
- formułuje i uzasadnia własne stanowisko w sporze dotyczącym zasadności i skuteczności pomocy humanitarnej udzielanej państwom i społecznościom dotkniętym konfliktami etnicznymi/separatyzmami;
- wymienia główne organizacje terrorystyczne we współczesnym świecie;
- wskazuje konkretne przykłady działań współczesnych organizacji terrorystycznych;
- podaje przyczyny współczesnego terroryzmu;
- wymienia podstawowe strategie i formy walki ze współczesnym terroryzmem.
- wymienia cele działalności Organizacji Narodów Zjednoczonych;
- przedstawia okoliczności uchwalenia Karty Narodów Zjednoczonych oraz postanowienia zawarte w tym akcie;
- charakteryzuje główne organy ONZ [struktura, cele, formy działania];
- wskazuje cele misji pokojowych ONZ;
- wymienia główne cele wyspecjalizowanych organizacji ONZ: Światowej Organizacji Zdrowia, Międzynarodowej Organizacji Pracy, Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa, Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Międzynarodowego Banku Odbudowy i Rozwoju, Światowej Organizacji Handlu, Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju Przemysłowego, Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej.
- wymienia cele oraz przedstawia strukturę organizacyjną następujących form współpracy ponadregionalnej: grupy G7, Szanghajskiej Organizacji Współpracy, BRICS, Organizacji Państw Eksportujących Ropę Naftową, Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, grupy G20.
- charakteryzuje zadania i kompetencje głównych organów i instytucji działających w ramach poznanych form współpracy ponadregionalnej.
- przedstawia genezę Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego oraz jej główne cele i zadania;
- określa, kiedy uchwalono Traktat północnoatlantycki, oraz wymienia postanowienia zawarte w tym akcie;
- przedstawia rolę USA w strukturach NATO;
- wymienia cele i formy działalności NATO w współczesnym świecie;
- podaje przykłady operacji pokojowych i militarnych NATO.
- wyjaśnia znaczenie pojęcia „regionalizm”;
- wymienia cele oraz przedstawia strukturę organizacyjną następujących form współpracy regionalnej:

- Rady Europy, Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie [OBWE], Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej [ASEAN], Wspólnoty Niepodległych Państw [WNP], Ligi Państw Arabskich [LPA], Unii Afrykańskiej [UA], Organizacji Państw Amerykańskich [OPA], Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu [EFTA], Północnoamerykańskiej Strefy Wolnego Handlu [NAFTA], Wspólnoty Gospodarczej Azji i Pacyfiku [APEC], Środkowoeuropejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu [CEFTA];
- charakteryzuje zadania i kompetencje głównych organów i instytucji działających w ramach poznanych form współpracy regionalnej;
 - wyjaśnia, czym są strefy wolnego handlu.
 - wymienia kulturowe i historyczne podwaliny jedności europejskiej;
 - przedstawia główne etapy gospodarczej integracji europejskiej po II wojnie światowej;
 - wymienia państwa członkowskie Unii Europejskiej;
 - wskazuje najważniejsze akty prawa pierwotnego wspólnot europejskich i Unii Europejskiej;
 - podaje główne postanowienia z obowiązujących aktów prawa pierwotnego Unii Europejskiej;
 - wyjaśnia znaczenie zasad pomocniczości, subsydiarności i solidarności.
 - wymienia główne organy/instytucje Unii Europejskiej;
 - przedstawia najważniejsze cele, formy działania i zasady funkcjonowania głównych instytucji Unii Europejskiej;
 - omawia zagadnienie legitymizacji głównych instytucji Unii Europejskiej.
 - wymienia główne formy działania Unii Europejskiej w sferze wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych;
 - omawia główne formy działania Unii Europejskiej w sferze polityki zagranicznej oraz bezpieczeństwa i obrony;
 - wskazuje państwa członkowskie należące do strefy euro;
 - przedstawia główne założenia unii gospodarczej;
 - podaje główne zadania Europejskiego Banku Centralnego;
 - wskazuje źródła dochodów Unii Europejskiej i charakteryzuje strukturę jej wydatków;
 - omawia zasady tworzenia budżetu unijnego;
 - przedstawia zadania Europejskiego Trybunału Obrachunkowego.
 - wymienia główne cele europejskiej polityki spójności społecznej i gospodarczej oraz polityki konkurencji i ochrony konsumentów;
 - podaje przykłady działalności Unii Europejskiej w ramach wybranych polityk sektorowych [kulturalnej; kształcenia i młodzieży; badań i rozwoju technologicznego; handlowej; rolnej; transportowej; ochrony środowiska; energetycznej; małych i średnich przedsiębiorstw];
 - wymienia główne fundusze Unii Europejskiej;
 - wskazuje państwa aspirujące do członkostwa w Unii Europejskiej;
 - wymienia główne kierunki integracji europejskiej;
 - analizuje główne argumenty podnoszone w sporze na temat przyszłego rozwoju Unii Europejskiej.
 - wyjaśnia znaczenie pojęcia „racja stanu”;
 - wymienia główne zadania ambasad i konsulatów;
 - charakteryzuje cele polskiej polityki zagranicznej w XXI w. oraz przedstawia sposoby ich realizacji;
 - porównuje polską politykę zagraniczną z lat 90. XX w. z tą realizowaną przez państwo polskie współcześnie.
 - wymienia główne etapy procesu integracji Polski z Unią Europejską;
 - przedstawia prawa obywatela Unii Europejskiej;
 - pozyskuje z różnych źródeł informacje na temat pozytywnych i negatywnych aspektów członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej;
 - odszukuje w różnych źródłach informacje na temat wykorzystania funduszy europejskich w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - przedstawia czynniki, które wpływają na pozycję Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej;
 - wskazuje przejawy europeizacji polskiej polityki zagranicznej.
 - wymienia sąsiadów Polski oraz przedstawia ich relacje z UE i NATO;
 - wskazuje cele i formy współpracy Rzeczypospolitej Polskiej z państwami sąsiednimi – zarówno w

ramach UE i NATO, jak i poza tymi organizacjami;

- wymienia płaszczyzny współpracy z Rzeczypospolitą Polską z państwami sąsiednimi;
- przedstawia główne problemy w relacjach Polski z państwami sąsiednimi;
- omawia – na wybranych przykładach – cele, formy i instrumenty współpracy Rzeczypospolitej Polskiej z państwami pozaeuropejskimi, np. z USA czy Chinami.
- wymienia współczesne misje pokojowe i operacje militarne, w których biorą udział polscy żołnierze, oraz lokalizuje na mapie miejsca, gdzie są one realizowane;
- przedstawia najważniejsze polskie inicjatywy na rzecz pokoju i demokracji w XXI w.;
- omawia formy i instrumenty polskiej pomocy humanitarnej i rozwojowej w XXI w.

Wymagania rozszerzające (ocena dobra, bardzo dobra i celująca)

Uczeń:

- charakteryzuje podstawowe podmioty prawa międzynarodowego;
- wyjaśnia, jakie są przyczyny łamania podstawowych zasad prawa międzynarodowego, i wymienia jego konsekwencje;
- wykazuje – na wybranych przykładach – złożoność i wielopłaszczyznowość współczesnych stosunków międzynarodowych;
- tłumaczy, jakie są źródła współzależności łączących państwa we współczesnym środowisku międzynarodowym i co wynika z tych powiązań.
- charakteryzuje poszczególne typy łańcuchów międzynarodowych;
- wymienia przyczyny, przejawy i konsekwencje zmian w łańcuchu międzynarodowym w XXI w.;
- wyjaśnia, jakie jest znaczenie kolonializmu i kolonialnej historii we współczesnych stosunkach międzynarodowych;
- analizuje – na wybranych przykładach – zależności polityczne, gospodarcze i kulturowe łączące państwa rozwinięte i rozwijające się [o różnym poziomie PKB];
- przedstawia cele regionalnych mocarstw niezachodnich i formy ich działalności na arenie międzynarodowej [Chińskiej Republiki Ludowej, Indii, Federacji Rosyjskiej, Brazylii];
- wyjaśnia, jaka jest rola mocarstw regionalnych w wybranych organizacjach międzynarodowych [np. w BRICS i Szanghajskiej Organizacji Współpracy];
- formułuje i uzasadnia własne stanowisko w sporze dotyczącym roli supermocarstw w kształtowaniu współczesnych stosunków politycznych, gospodarczych i kulturowych;
- charakteryzuje i krytycznie analizuje mechanizmy, które zmniejszają lub zwiększają dysproporcje ekonomiczne między państwami.
- wyjaśnia, jakie jest znaczenie strategicznych zasobów naturalnych w polityce międzynarodowej;
- uzasadnia konieczność dywersyfikacji źródeł energii;
- przedstawia wpływ historii kolonialnej na kształt współczesnych stosunków międzynarodowych;
- wyjaśnia, jakie są polityczne konsekwencje kryzysu ekologicznego i klimatycznego;
- formułuje i uzasadnia własne stanowisko w sporze dotyczącym energetyki jądrowej i odnawialnych źródeł energii;
- analizuje – na wybranych przykładach – zależności polityczne, gospodarcze i kulturowe łączące państwa wysoko rozwinięte i rozwijające się, w tym dawne metropolie i kolonie;
- charakteryzuje i krytycznie analizuje mechanizmy i działania, które zmniejszają lub zwiększają dysproporcje ekonomiczne między państwami.
- przedstawia – na wybranych przykładach gospodarczych, politycznych, kulturowych i społecznych – skutki procesu globalizacji widoczne we współczesnym świecie;
- formułuje i uzasadnia własne stanowisko w sporze dotyczącym wpływu globalizacji na kształt stosunków we współczesnym świecie;
- dokonuje krytycznej analizy roli wybranych podmiotów [politycznych i gospodarczych] w procesie globalizacji;
- formułuje wnioski na podstawie analizy konsekwencji współczesnych procesów globalizacyjnych.
- analizuje współczesne konflikty etniczne w świetle prawa międzynarodowego;

- przedstawia przyczyny, przejawy i konsekwencje współczesnych konfliktów etnicznych/separatyzmów;
- wyjaśnia, jakie czynniki decydują o reakcjach wspólnoty międzynarodowej na poszczególne współczesne ruchy separatystyczne;
- formułuje wnioski na podstawie analizy konsekwencji współczesnych konfliktów etnicznych/separatyzmów;
- porównuje charakter i znaczenie pomocy humanitarnej oraz pomocy rozwojowej;
- charakteryzuje wybrane misje pokojowe i interwencje humanitarne, a także ocenia je z uwzględnieniem ich aspektów moralnych i skutków;
- analizuje przyczyny i konsekwencje działalności wybranych współczesnych organizacji terrorystycznych;
- dokonuje krytycznej analizy wybranych strategii zwalczania współczesnego terroryzmu;
- omawia i ocenia aktywność państwa polskiego w walce ze współczesnym terroryzmem.
- przedstawia genezę powstania Organizacji Narodów Zjednoczonych;
- dokonuje krytycznej analizy wybranych form działalności ONZ i jej wyspecjalizowanych organizacji;
- formułuje i uzasadnia własne stanowisko w sporze o rolę ONZ i jej wyspecjalizowanych organizacji we współczesnym świecie;
- wymienia główne założenia zawarte w Agendzie na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030.
- ocenia, jaką rolę odgrywają we współczesnym świecie następujące formy współpracy ponadregionalnej: grupa G7, Szanghajska Organizacja Współpracy, BRICS, Organizacja Państw Eksportujących Ropę Naftową, Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, grupa G20.
- aktywnie uczestniczy w debatach/dyskusjach dotyczących znaczenia organizacji ponadregionalnych w międzynarodowej polityce.
- przedstawia rozwój terytorialny NATO, w tym wskazuje czynniki, które zadecydowały o akcesji poszczególnych państw, ze szczególnym uwzględnieniem państw postkomunistycznych;
- wymienia i lokalizuje na mapie państwa członkowskie NATO;
- charakteryzuje strukturę organizacyjną NATO, w tym omawia zadania i kompetencje poszczególnych organów Sojuszu;
- przedstawia ewolucję celów i form działania NATO;
- wymienia cele i skutki misji pokojowych przeprowadzonych przez NATO od lat 90. XX w.;
- dokonuje krytycznej analizy aktywności NATO na przełomie XX i XXI w.
- ocenia, jaką rolę odgrywają we współczesnym świecie następujące formy współpracy regionalnej: Rada Europy, Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie [OBWE], Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo--Wschodniej [ASEAN], Wspólnota Niepodległych Państw [WNP], Liga Państw Arabskich [LPA], Unia Afrykańska [UA], Organizacja Państw Amerykańskich [OPA], Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu [EFTA], Północnoamerykańska Strefa Wolnego Handlu [NAFTA], Wspólnota Gospodarcza Azji i Pacyfiku [APEC], Środkoeuropejskie Porozumienie o Wolnym Handlu [CEFTA];
- aktywnie uczestniczy w debatach/dyskusjach dotyczących znaczenia organizacji regionalnych w międzynarodowej polityce;
- określa znaczenie stref wolnego handlu w światowej gospodarce.
- przedstawia czynniki, które doprowadziły do integracji europejskiej po II wojnie światowej;
- charakteryzuje okoliczności, w których doszło do akcesji kolejnych państw do Unii Europejskiej;
- omawia, w jaki sposób ewoluował charakter prawny wspólnot europejskich/Unii Europejskiej;
- przedstawia, w jaki sposób ewoluowały cele i formy działalności wspólnot europejskich /Unii Europejskiej.
- określa zakres uprawnień poszczególnych instytucji Unii Europejskiej;
- porównuje formy legitymizacji głównych instytucji Unii Europejskiej;
- charakteryzuje rolę i formy działalności Komisji Europejskiej i Rady Europejskiej oraz wskazuje współzależności między tymi instytucjami;
- przedstawia strukturę organizacyjną Komisji Europejskiej;
- omawia strukturę organizacyjną Rady Unii Europejskiej, w tym wyjaśnia, jaka jest rola poszczególnych składów Rady i jej komitetów;
- przedstawia strukturę organizacyjną Parlamentu Europejskiego, w tym rolę frakcji parlamentarnych i różnego rodzaju komisji;

- dokonuje krytycznej analizy funkcjonowania głównych instytucji Unii Europejskiej.
- przedstawia główne problemy i wyzwania stojące przed Unią Europejską w sferach wymiaru sprawiedliwości, spraw wewnętrznych oraz polityki zagranicznej, bezpieczeństwa i obrony;
- wymienia pozytywne i negatywne aspekty funkcjonowania strefy euro;
- analizuje i ocenia globalną rolę Unii Europejskiej;
- przedstawia kompetencje Komisji Europejskiej, Rady Unii Europejskiej i Parlamentu Europejskiego w procedurze uchwalania i realizacji budżetu Unii Europejskiej;
- formułuje i uzasadnia własne stanowisko w sporze dotyczącym oceny zasad funkcjonowania, form działalności i zakresu kompetencji Unii Europejskiej.
- dokonuje krytycznej analizy założeń i form realizacji europejskiej polityki spójności społecznej i gospodarczej oraz polityki konkurencji i ochrony konsumentów;
- przedstawia problemy [polityczne, ekonomiczne, kulturowe] związane w ewentualnym rozszerzeniem Unii Europejskiej oraz z dalszą integracją państw w ramach organizacji;
- formułuje i uzasadnia stanowisko w sporze dotyczącym przyszłości Unii Europejskiej i kierunków dalszej integracji.
- uzasadnia, że organy władzy muszą kierować się racją stanu w procesie kształtowania polityki zagranicznej;
- porównuje status prawny, strukturę oraz zadania ambasad i konsulatów;
- charakteryzuje czynniki, które decydowały o kierunkach polskiej polityki zagranicznej w okresie od lat 90. XX w. do czasów współczesnych;
- dokonuje krytycznej analizy polskiej polityki zagranicznej po 1989 r.;
- przedstawia cele i formy współpracy Rzeczypospolitej Polskiej z innymi państwami w ramach organizacji regionalnych.
- formułuje i uzasadnia własne stanowisko w sporze dotyczącym konsekwencji przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej;
- analizuje i przedstawia informacje dotyczące wykorzystania funduszy europejskich w Polsce, w tym prezentuje konkretne przykłady zrealizowanych dzięki nim inwestycji;
- charakteryzuje i ocenia pozycję Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej;
- przedstawia pozytywne i negatywne aspekty europeizacji polskiej polityki zagranicznej.
- porównać cele, formy i instrumenty współpracy Rzeczypospolitej Polskiej z państwami sąsiadującym – zarówno tymi będącymi członkami UE, jak i tymi pozostającymi poza strukturami unijnymi;
- dokonuje krytycznej analizy relacji Rzeczypospolitej Polskiej z wybranymi państwami pozaeuropejskimi, np. z USA i Chinami;
- charakteryzuje relacje polsko-niemieckie i polsko-rosyjskie w okresie od początku lat 90. XX w. do czasów współczesnych.
- przedstawia okoliczności i cele uczestnictwa wojsk polskich w misjach pokojowych i operacjach militarnych w okresie od lat 90. XX w. do czasów współczesnych;
- dokonuje krytycznej analizy celów, przebiegu i skutków wybranych misji pokojowych lub operacji militarnych z udziałem wojsk polskich;
- uzasadnia konieczność zaangażowania Polski w działania z zakresu pomocy humanitarnej i rozwojowej.